

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБО-
ТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ
І ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ”
(для спеціалістів)**

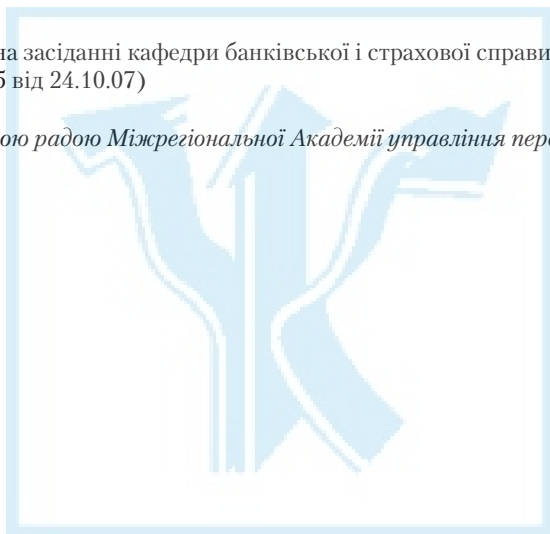
МАУП

Київ 2008

Підготовлено доцентом кафедри банківської і страхової справи
А. О. Мілаєм

Затверджено на засіданні кафедри банківської і страхової справи
(протокол № 5 від 24.10.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Мілай А. О. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Міжнародні розрахунки і валютні операції” (для спеціалістів). — К.: МАУП, 2008. — 64 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, тематичний план дисципліни “Міжнародні розрахунки і валютні операції”, план семінарських і практичних занять, вказівки до виконання контрольних робіт, тематику рефератів, питання для самоконтролю, теоретичний матеріал для самостійного вивчення, короткий термінологічний словник, тести з дисципліни “Валютні операції”, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2008

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета курсу “Міжнародні розрахунки і валютні операції” — вивчення основних умов і принципів проведення міжнародних розрахунків та валютних операцій і набуття навичок їх здійснення.

Завдання. Для досягнення цієї мети програмою дисципліни передбачено вивчити:

- особливості формування валютного курсу, фактори курсоутворення на валютному ринку;
- особливості проведення валютних операцій на спот і форвардному ринку валют;
- особливості умов і форми здійснення міжнародних розрахункових операцій;
- види банківського кредитування міжнародних розрахунків.

Опанування зазначеними знаннями дасть змогу набути таких навичок:

- визначати вплив валютного курсу на експортно-імпорتنі можливості країни;
- обчислювати паритетне співвідношення курсів валют, крос-курсів, форвардних курсів;
- порівнювати витрати з альтернативних способів міжнародного запозичення кредитних коштів для фінансування міжнародних розрахунків;
- визначати відповідну до умов зовнішньоекономічної діяльності форму розрахунків;
- використовувати різні способи страхування валютних ризиків.

Змістовні модулі. У межах вивчення курсу “Міжнародні розрахунки і валютні операції” передбачено вивчення тем курсу за такими тематичними модулями:

Модуль 1. Міжнародні розрахункові операції.

Модуль 2. Міжнародні валютні операції.

Міжпредметні зв'язки. Вивчення дисципліни базується на знанні студентами таких дисциплін, як “Макроекономіка”, “Фінанси і кредит”, “Гроші та кредит”, “Фінанси”, “Міжнародна економіка”. Дисципліна “Міжнародні розрахунки і валютні операції” має практичне значення, оскільки не лише ознайомлює студентів з видами операцій і сутністю окремих з них, а й допомагає оволодіти фаховими економічними дисциплінами й навчитися розв'язувати практичні завдання та ситуації.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ І ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ”

Змістовий модуль І. Міжнародні розрахункові операції

Поняття та види міжнародних розрахунків. Принципи організації міжнародних розрахункових операцій. Способи платежів. Роль національних і колективних валют і золота в міжнародних розрахунках. Валютно-фінансові та платіжні умови міжнародних контрактів як основа міжнародних розрахункових операцій. Валюта ціни та валюта платежу. Умови платежу. Ризики у зовнішньоекономічній діяльності та їх урахування в міжнародних розрахунках. Роль банків у міжнародних розрахунках. Міжбанківські кореспондентські відносини. Система СВІФТ і принципи її функціонування в міжнародних розрахунках.

Умови відкриття, ведення та закриття валютних рахунків. Регулювання міжнародних розрахункових операцій в Україні.

Правила ІНКОТЕРМС та базові умови постачання. Види документів, що використовуються у міжнародних розрахунках. Комерційні документи. Транспортні документи. Страхові документи. Фінансові документи. Особливості оформлення та руху документів при здійсненні міжнародних розрахунків.

Особливості використання в міжнародній сфері основних форм розрахунків. Авансові платежі. Платіж за відкритим рахунком. Банківський переказ. Розрахунки з використанням чеків. Одноманітний закон про чеки. Розрахунки з використанням векселів. Одноманітний закон про векселі.

Розрахунки з використанням пластикових карток. Переваги та недоліки використання недокументарних форм у міжнародних розрахунках.

Документарний акредитив, його види та форми. Основні складові операції з розрахунків документарним акредитивом: узгодження умов, відкриття та виконання. Акредитивне доручення. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів (публікація МТП № 500 від 1993 р.). Переваги та недоліки використання документарного акредитива в міжнародних розрахунках.

Документарне інкасо, його види та форми. Основні складові операції з розрахунків документарним інкасо. Уніфіковані правила для документарних інкасо (публікація МТП № 347 від 1979 р.).

Роль кредиту при здійсненні міжнародних розрахунків, його види та зв'язок з умовами платежу.

Види банківського кредиту та організація кредитування розрахунків за імпортом. Особливості кредитування на основі векселя. Особливості кредитування на основі акредитива.

Банківські гарантії та особливості їх використання в операціях міжнародних розрахунків. Типи та види банківських гарантії. Загальні принципи та правове забезпечення банківських гарантії.

Література [1; 2; 4–12]

Змістовий модуль II. Міжнародні валютні операції

Види валютних операцій банку. Інформаційне забезпечення операцій на валютних ринках.

Особливості організації валютних ринків в Україні. Регулювання валютного ринку в Україні.

Валютна позиція банку та принципи її регулювання. Міжбанківський ринок депозитних операцій в іноземній валюті. Процентні ставки за депозитами в іноземній валюті та фактори їх формування. Принципи організації банківських операцій на ринку міжбанківських депозитів у валюті. Валютування та депозитна позиція банку.

Ринок євровалюти та особливості здійснення операцій у євровалюті.

Сутність, види та цілі конверсійних операцій. Валютні операції на умовах спот. Фактори, що впливають на курси спот. Валютні операції на умовах форвард. Котирування валют. Курси покупця та продавця. Крос-курси та їх розрахунки. Валютна позиція. Практика укладання угод на ринку поточних конверсійних операцій. Регулювання банківських операцій спот. Сутність і цілі форвардних контрактів. Форвардний курс, принципи його формування та фактори, що впливають на його динаміку. Валютування форвардних контрактів. Види форвардних контрактів. Форвардні крос-курси. Витрати з форвардною угодою. Процентні форварди. Угоди форвард/фодвард, угоди за форвардними ставками.

Валютні свопи та практика укладання угод своп. Процентні свопи, їх види та характеристика. Валютні свопи ринку капіталів.

Операції із валютними ф'ючерсами. Особливості функціонування ф'ючерсного ринку. Система маржі. Організація торгівлі опціонними контрактами та система маржі. Операції із опціонами на валюту. Спекулятивні операції на валютних ринках.

Поняття валютного ризику, який супроводжує валютні операції банку. Класифікація валютних ризиків. Загальні підходи до управління валютними ризиками банку. Оцінка валютного ризику. Стратегії управління ризиком. Вибір методів страхування валютного ризику.

Література [1–11; 28; 29; 31]

ПЛАН СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Основи організації та механізми міжнародних розрахунків

1. Поняття та види міжнародних розрахунків.
2. Ризики в зовнішньоекономічній діяльності та їх урахування у міжнародних розрахунках.
3. Роль банків у міжнародних розрахунках.
4. Міжбанківські кореспондентські відносини.
5. Регулювання міжнародних розрахункових операцій в Україні.

Література [1; 2; 4–12]

Тема 2. Особливості документообігу в операціях міжнародних розрахунків

1. Поняття міжнародних розрахунків.
2. Банки та їх функції при здійсненні міжнародних розрахунків.
3. Умови здійснення міжнародних розрахунків.
4. Основні форми міжнародних розрахунків.

Література [1; 2; 4–9]

Тема 3. Документарні та недокументарні форми розрахунків

1. Визначення та основні види документарних акредитивів.
2. Фази здійснення документарного акредитива.
3. Поняття документарного інкасо.
4. Ризики при здійсненні інкасо.

Література [1; 3; 11]

Тема 4. Кредит в операціях міжнародних розрахунків

1. Учасники операцій міжнародного кредиту.
2. Класифікація форм міжнародного кредитування за основними критеріями.

3. Валютні умови міжнародного кредитування.
4. Факторинг і форфейтинг у кредитуванні зовнішньоекономічної діяльності.

Література [1; 2; 4–12]

Тема 5. Загальні принципи діяльності банків на валютному ринку

1. Валютні рахунки в банках.
2. Валютна позиція.
3. Конверсійні операції на ринку спот.
4. Валютні ризики та основні інструменти їх страхування: термінові контракти.

Література [1–11; 28; 29; 31]

Тема 6. Конверсійні операції банку на валютному ринку спот

1. Купівля валюти під експортно-імпортні контракти на міжбанківському валютному ринку України.
2. Операції купівлі-продажу готівкової іноземної валюти.
3. Розрахунки в іноземній валюті на території України.

Література [1–11; 28; 29; 31]

Тема 7. Валютні операції на строковому ринку

1. Сутність та види форвардних контрактів.
2. Валютування форвардних контрактів.
3. Валютні свопи та практика укладання угод своп.
4. Операції з валютними ф'ючерсами.
5. Операції з опціонами на валюту.
6. Спекулятивні операції на валютних ринках.

Література [1–11; 28; 29; 31]

Тема 8. Управління валютними ризиками

1. Поняття та класифікація валютного ризику, який супроводжує валютні операції банку.
2. Загальні підходи до управління валютними ризиками банку.
3. Стратегії управління ризиком.

Література [1–3; 32; 33]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Організація самостійної роботи має на меті індивідуалізацію навчання: розширення творчих задатків; набуття навичок у роботі з науковою, навчальною та довідковою літературою; комплексне використання знань; вирішення завдань за профілем майбутньої спеціальності.

При організації самостійної роботи студентів навчальний матеріал дисципліни, передбачений навчальним планом, виноситься на підсумковий контроль як навчальний матеріал і опрацьовується під час проведення занять. Самостійна робота складається з домашньої підготовки до аудиторних занять і самостійного виконання завдань, виданих викладачем. Студенти отримують плани семінарських занять, навчальні завдання, спеціальну методичну та наукову літературу. Студенти повинні самостійно вивчити окремі монографії, статті з проблематики курсу, підібрані самостійно або рекомендовані викладачем у методичних розробках курсу. Для цього слід користуватися каталогами бібліотек, статтями з періодичних видань.

Формами контролю є усне опитування студентів та індивідуальні співбесіди, перевірка індивідуальних завдань, виконання письмових контрольних робіт і рефератів.

Реферат складається з характеристики всіх питань самостійно складеного плану вибраної теми та списку використаної літератури і оформлюється так: титульний аркуш (де зазначається тема реферату, назва курсу, з якого він виконується, прізвище автора, факультет, курс, група), план реферату, а в кінці — список використаної літератури, який складається за алфавітом відповідно до стандартних вимог щодо оформлення кожного з видів джерел. Зміст реферату може бути викладений студентом на семінарському занятті або обговорений з викладачем в індивідуальному порядку, після чого студент отримує оцінку за свою роботу. Матеріали рефератів можуть бути використані в процесі підготовки курсової та дипломної робіт, у доповідях на студентських наукових конференціях. Якість написання реферату викладач ураховує, оцінюючи знання студента на заліку або іспиті.

Головні вимоги до реферату — наявність теоретичної основи, використання сучасного фактичного й статистичного матеріалу, конкретний виклад питань і чітких висновків зі змісту теми реферату.

Протягом семестру викладач контролює як студенти самостійно опрацювають і вивчають теми навчальної дисципліни відповідно до програми курсу та виконують завдання.

Теми, з яких студент не відвідував заняття або одержав незадовільну оцінку, мають бути вивчені самостійно, викладач оцінює їх додатково, можливо у вигляді написання реферату.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Порівняльна характеристика основних розрахункових інструментів.
2. Міжнародне регулювання розрахунків.
3. Розвиток міжнародних розрахунків в Україні.
4. Проблеми регулювання акредитивних операцій в Україні.
5. Переваги та недоліки інкасової форми розрахунку.
6. Проблеми впровадження інкасової форми розрахунку.
7. Порівняльна характеристика основних розрахункових інструментів.
8. Міжнародне регулювання розрахунків.
9. Проблема лібералізації валютного ринку в Україні.
10. Санкції за порушення валютного законодавства.
11. Основні інструменти форвардних операцій.
12. Розвиток ринку деривативів в Україні.
13. Види банків і умови їх створення в Україні.
14. Форми та способи безготівкових міжгосподарських розрахунків.
15. Вексельна форма розрахунків.
16. Акредитивна форма міжгосподарських розрахунків.
17. Чекова форма міжгосподарських розрахунків.
18. Міжгосподарські розрахунки платіжними вимогами-дорученнями.
19. Міжгосподарські розрахунки платіжними дорученнями.
20. Розрахунки з використанням пластикових карток.
21. Розрахункове обслуговування клієнтів в іноземній валюті.
22. Організація розрахунків готівкою в народному господарстві.
23. Касові операції комерційних банків.
24. Кредитний ризик і способи його мінімізації.
25. Організація кредитних взаємовідносин клієнта з банком.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття та види міжнародних розрахунків.
2. Принципи організації міжнародних розрахункових операцій.
3. Роль національних і колективних валют та золота в міжнародних розрахунках.
4. Валютно-фінансові та платіжні умови міжнародних контрактів як основа міжнародних розрахункових операцій.
5. Умови платежу.
6. Ризики в зовнішньоекономічній діяльності та їх урахування в міжнародних розрахунках.
7. Роль банків у міжнародних розрахунках.
8. Міжбанківські кореспондентські відносини.
9. Система СВІФТ і принципи її функціонування в міжнародних розрахунках.
10. Умови відкриття, ведення та закриття валютних рахунків.
11. Регулювання міжнародних розрахункових операцій в Україні.
12. Правила ІНКОТЕРМС і базові умови постачання.
13. Види документів, що використовуються при міжнародних розрахунках.
14. Особливості оформлення та руху документів при здійсненні міжнародних розрахунків.
15. Особливості використання в міжнародній сфері основних форм розрахунків.
16. Авансові платежі.
17. Платіж за відкритим рахунком.
18. Банківський переказ.
19. Розрахунки з використанням чеків.
20. Розрахунки з використанням векселів.
21. Розрахунки з використанням пластикових карток.
22. Переваги та недоліки використання недокументарних форм у міжнародних розрахунках.
23. Документарний акредитив, його види та форми.
24. Основні складові операції з розрахунків документарним акредитивом: узгодження умов, відкриття та виконання.
25. Акредитивне доручення.
26. Переваги та недоліки використання документарного акредитива в міжнародних розрахунках.
27. Документарне інкасо, його види та форми.

28. Основні складові операції з розрахунків документарним інкасо.
29. Роль кредиту при здійсненні міжнародних розрахунків, його види та зв'язок з умовами платежу.
30. Види банківського кредиту та організація кредитування розрахунків за імпортом.
31. Особливості кредитування на основі векселя.
32. Особливості кредитування на основі акредитива.
33. Особливості кредитування розрахунків на основі банківських кредитних ліній.
34. Види банківського кредиту та організація кредитування розрахунків при експорті.
35. Операції експортного факторингу.
36. Принципи визначення вартості факторингу.
37. Операції експортного форфейтингу.
38. Принципи визначення вартості форфейтингу.
39. Операції експортного лізингу.
40. Особливості розрахунків лізингових платежів та ефективності лізингової угоди для банку.
41. Банківські гарантії та особливості їх використання в операціях міжнародних розрахунків. Типи та види банківських гарантій.
42. Загальні принципи та правове забезпечення банківських гарантій.
43. Види валютних операцій банку.
44. Інформаційне забезпечення операцій на валютних ринках.
45. Особливості організації валютних ринків в Україні.
46. Регулювання валютного ринку в Україні.
47. Валютна позиція банку та принципи її регулювання.
48. Міжбанківський ринок депозитних операцій в іноземній валюті.
49. Процентні ставки за депозитами в іноземній валюті та фактори їх формування.
50. Принципи організації банківських операцій на ринку міжбанківський депозитів у валюті. Валютування та депозитна позиція банку.
51. Ринок єрвалюти та особливості здійснення операцій в єрвалюті.
52. Сутність, види та цілі конверсійних операцій. Валютні операції на умовах спот.

53. Фактори, які впливають на курси спот. Валютні операції на умовах спот.
54. Котирування валют.
55. Валютна позиція банку та її види.
56. Дата валютування та її визначення.
57. Практика укладання угод на ринку поточних конверсійних операцій.
58. Регулювання банківських операцій спот.
59. Сутність і цілі форвардних контрактів.
60. Форвардний курс, принципи його формування та фактори, що впливають на його динаміку.
61. Валютування форвардних контрактів.
62. Види форвардних контрактів.
63. Форвардні крос-курси.
64. Витрати з форвардною угодою.
65. Процентні форварди.
66. Угоди форвард/фодвард, угоди за форвардними ставками.
67. Валютні свопи та практика укладання угод своп.
68. Процентні свопи, їх види та характеристика.
69. Валютні свопи ринку капіталів.
70. Операції із валютними ф'ючерсами.
71. Особливості функціонування ф'ючерсного ринку.
72. Система маржі в операціях із валютними ф'ючерсами.
73. Організація торгівлі опціонними контрактами та система маржі.
74. Операції з опціонами на валюту.
75. Спекулятивні операції на валютних ринках.
76. Поняття валютного ризику, який супроводжує валютні операції банку.
77. Класифікація валютних ризиків.
78. Загальні підходи до управління валютними ризиками банку.
79. Оцінка валютного ризику.
80. Стратегії управління ризиком.
81. Вибір методів страхування валютного ризику.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ

Форми міжнародних розрахунків

Форми розрахунків — це врегульовані законодавством країн-учасниць способи виконання грошових зобов'язань за зовнішньоторговельним контрактом. Порядок здійснення форм міжнародних розрахунків також регулюється міжнародними документами, які розробляються спеціально створеними організаціями — Міжнародною торговельною палатою, Комісією з права міжнародної торгівлі ООН та ін.

Форми міжнародних розрахунків умовно поділяються на документарні (акредитиви, інкасо) і недокументарні (платіж на відкритий рахунок, авансові платежі, банківський переказ, векселі та чеки).

Перед кожним суб'єктом господарювання, який укладає зовнішньоекономічну угоду, пов'язану з виконанням або прийняттям виконання грошового зобов'язання, виникає проблема вибору методу платежу. Поняття методу платежу сформоване в міжнародній торгівлі, ширше і комплексніше, ніж використовуване у вітчизняному фінансовому праві поняття форми розрахунків. Якщо останнє охоплює лише формально-юридичні сторони розрахункової операції (права та обов'язки сторін, форма документообігу), то метод платежу поряд з цим включає також економічну сторону зовнішньоторговельної операції. Об'єднанням правових й економічних критеріїв усі методи платежу в міжнародній торгівлі можливо вибудувати у вигляді певної парадигми, на крайніх полюсах якої перебувають методи платежу, максимально вигідні для однієї зі сторін на шкоду інтересам іншій, а ближче до центра — ті, які більше врівноважують баланс інтересів покупця (платника) і продавця (одержувача коштів).

Найбільш диспропорційно розподілені інтереси сторін при використанні авансового платежу й платежу на відкритий рахунок. Ці два методи платежу — дзеркальне відбиття один одного з тією різницею, що всі переваги, які виникають за першого методу у продавця, за другого здобуває покупець.

Авансовий платіж у повній контрактній сумі припускає фактично кредитування продавця з повним перенесенням усіх ризиків на покупця.

Платіж на відкритий рахунок передбачає зворотнє: товарний кредит на користь покупця й лише потім — оплату поставлених товарів.

Інтереси сторін більш урівноважені — однак значні переваги покупця все-таки залишаються — при використанні **чистого інкасо**. Цей метод платежу передбачає посередництво банку, що одразу після поставки товару відсилає покупцеві фінансові документи (векселя, чеки) з вимогою платежу (для перекладних векселів — акцепта).

Інтереси продавця захищені набагато більшою мірою, коли фінансові документи супроводжуються комерційними (коносаменти, інвойси, страхові свідоцтва тощо), після передачі яких покупцеві проти платежу він отримує правовий титул на товари або легітимізується як належний їх одержувач. Цей метод платежу називається **документарним інкасо**.

Однак основним недоліком інкасової операції для продавця є відсутність твердої гарантії платежу. Тому максимально прийнятним у такому разі варіантом для нього є прийняття такого зобов'язання банком, у платоспроможності якого продавець не сумнівається. Таким методом є **документарний акредитив**, що передбачає оптимально можливе поєднання інтересів сторін, оскільки між продавцем і покупцем з'являється банк — незалежний арбітр, що гарантує платіж, але лише після надання продавцем документів (звідси визначення — документарний), які підтверджують факт належного виконання ним зобов'язання здійснити поставку.

Форми міжнародних розрахунків між контрагентами визначаються контрактом. На їх вибір впливають такі чинники:

- вид товару та послуг;
- наявність кредитної угоди (умови платежу);
- платоспроможність і репутація контрагентів.

Міжнародні розрахунки класифікують найчастіше за двома ознаками: строками платежу та порядком документообігу.

За строками виокремлюють негайні платежі — сконто і платежі в кредит — інстолмет.

Негайний платіж виконується, якщо покупець отримав товар чи документи на нього. Якщо оплата здійснюється не пізніше десяти днів, то постачальник, як правило, надає покупцеві знижку з ціни у визначеному розмірі (близько 3 %). Операція “сконто” підкреслює швидкість здійснення платежу за певну винагороду.

Під терміном “платіж у кредит” у міжнародній практиці розуміють фірмовий кредит, який надають один одному експортер чи імпортер

у вигляді відповідно відстрочення чи завдатку. Банківські позики не вважають платежами у кредит, оскільки у цьому разі платежі здійснюються негайно.

За порядком документообігу основними формами міжнародних розрахунків є документарне інкасо та акредитив. Рідше застосовуються розрахунки з відкритих рахунків і банківськими переказами.

Організація міжнародних розрахунків за допомогою інкасо

Нині досить поширеною формою міжнародних розрахунків є інкасо. Інкасо визначається як “одержання, передавання і пред’явлення до оплати векселя, чека або іншого документа банком, що інкасує, для клієнта з наступним переказуванням коштів на його рахунок”.

Інкасо — це банківська операція, за допомогою якої банк за дорученням свого клієнта (експортера) отримує на основі розрахункових документів суму коштів від платника (імпортера) за відвантажені йому товари чи надані послуги і зараховує ці кошти на рахунок клієнта-експортера у себе в банку. При цьому інкасо є лише інкасуванням паперів і банк не гарантує оплату коштів експортеру за відвантажений товар чи надані послуги.

В основі інкасової форми розрахунку лежить домовленість експортера зі своїм банком, що передбачає його зобов’язання передати товарно-супровідну документацію імпортеру лише за умови виплати останнім вартості відвантаженого товару або домовитися про це з банком, розташованим у країні імпортера.

Розрізняють два види інкасо: чисте і документарне.

Чисте інкасо означає інкасо фінансових документів, що не супроводжуються комерційними документами, тобто банки обробляють тільки вексель (простий або переказний), чек або інші фінансові документи і не обробляють рахунок-фактуру, коносамент, транспортну накладну тощо.

Документарне інкасо — це інкасо фінансових документів, що супроводжуються комерційними документами; комерційні документи, не супроводжувані фінансовими документами і являє собою своєрідний компроміс між авансовим платежем (коли покупець розраховує на експортера, який має відправити товар відповідно до замовлення й оплати), і торгівлею за відкритим рахунком (коли експортер розраховує на покупця, який має оплатити відправлений йому товар).

Важливою ознакою документарного інкасо є те, що, якщо банку дано вказівку обробляти комерційні документи, до яких входить і ко-

носамент, експортер має змогу зберегти контроль над своїм товаром, поки імпортер (покупець) не заплатить за нього або не акцептує переказний вексель. Це зумовлено тим, що коносамент є документом на право власності, а тому банк контролює це право на поставлені товари і має право їх передавати покупцю після того, як він виконує всі умови експортера, зазначені в інкасовому дорученні.

Інкасова форма розрахунків застосовується в тому разі, коли експортер не сумнівається у своєму контрагенті за договором, оскільки між двома сторонами існують перевірені часом відносини; а політичні, економічні та правові умови в країні імпортера розглядаються як стабільні.

Сутність та особливості документарного акредитива

Акредитив є письмовим зобов'язанням банку-емітента, яке виконується на вимогу та на основі інструкцій клієнта-наказодавця акредитива (імпортера) на користь бенефіціара (експортера):

- здійснити платіж бенефіціару чи на його вимогу третій особі;
- акцептувати та оплатити переказні векселі (тратти), оформлені на бенефіціара;
- уповноважити інший банк виконати оплату, акцептування чи неогоціацію тратт бенефіціара (купівля тратти, виставленої бенефіціаром на наказодавця акредитива) за умови, що бенефіціар відповідно до вимог акредитива своєчасно надасть відповідні документи, а також виконає інші умови акредитива.

Іншими словами, **документарний акредитив** — це зобов'язання банку сплатити за рахунок і за дорученням покупця певну суму грошей постачальнику товарів або послуг, якщо банку будуть вручені у встановлений термін документи, що засвідчують факт відправлення товару або надання послуги.

Оскільки акредитив — це зобов'язання щодо проведення платежів, умови акредитива є умовами виконання цих зобов'язань, тому вони мають бути складені так, щоб, з одного боку, банки могли без ускладнень проконтролювати і перевірити їх документально, а з іншого боку — забезпечувалися б інтереси сторін, які використовують акредитивну форму розрахунків. Усі терміни, що застосовуються, мають відповідати вимогам Уніфікованих правил, тобто варто використовувати стандартні терміни та формулювання, передбачені Уніфікованими правилами, якщо акредитив не містить інших умов. Це дає змогу заявнику акредитива включати до умов акредитива відповідні застереження.

Умови та порядок проведення акредитивної форми розрахунків передбачаються в договорі між бенефіціаром і заявником акредитива.

Кожен акредитив призначений для розрахунків тільки з одним бенефіціаром і не може бути переадресований.

Важливе значення має питання щодо терміну дії акредитива. Банк-емітент може здійснити платіж як негайно після надання необхідних документів, так і через деякий час (акредитиви з частковим відстроченням платежу). Уніфіковані правила визначають термін дії акредитива як граничний період для надання документів для оплати, акцепту, неогоції. До того ж Уніфіковані правила вимагають, щоб “всі акредитиви передбачали дату закінчення термінів і місце надання документів для платежу, акцепту або за винятком вільної неогоції акредитива місця надання документів для неогоції”.

У правовому регулюванні акредитивних відносин акредитивні документи (транспортні, страхові, комерційні рахунки й інші документи) є підставою для проведення розрахунків за документарним акредитивом. Тому в інструкціях з відкриття акредитивів, у самих акредитивах мають бути чітко зазначені документи, проти яких варто здійснити платіж, акцепт або неогоцію.

Отже, акредитив — це фактично безпечна попередня оплата. Він є своєрідним компромісом у разі, коли покупець товару сумнівається в надійності продавця і не зважується ризикувати своїми грошима; крім того, акредитив дає змогу мінімізувати всі ризики, особливо в тому разі, коли комерційні зв'язки з іноземними партнерами тільки налагоджуються.

Сторони-учасники, фази документарного акредитива

В акредитивній операції беруть участь кілька сторін, кожна з яких має стале найменування.

Банк-емітент — банк, що відкриває акредитив.

Наказодавець (аплікент) — клієнт, за дорученням якого банк-емітент відкриває акредитив; покупець за основним договором (імпортёр).

Бенефіціар — особа, на користь якої відкрито акредитив; продавець за основним договором (експортёр).

Банк — бенефіціара — банк, який отримує платіж і зараховує його на рахунок експортёра.

Виконуючий банк — банк, уповноважений емітентом здійснити перевірку документів і платіж.

Авізуючий банк — банк, який сповіщає бенефіціара про відкриття кредиту.

Підтверджуючий банк — банк, який розділяє відповідальність перед бенефіціаром за акредитивом поряд із банком-емітентом.

Банк-платник (акцептуючий банк) — банк, який оплачує переказний вексель. Ним може бути банк-емітент, авізуючий банк чи інший визначений банк.

Банк-платник (негоціуючий банк) — банк, який купує тратту з урахуванням відповідних акредитивних документів. При неогоціуванні цей банк стає векселетримачем через авізування бенефіціарові власних коштів.

Рамбурсуючий банк — банк, який фактично перераховує суму платежу на користь бенефіціара.

Це лише основні учасники акредитивної операції, причому дуже часто один банк може виконувати різні функції: так, авізуючий банк може бути виконуючим і підтверджуючим; підтверджуючий банк звичайно є виконуючим; банк-емітент може фактично виступати й у ролі наказодавця, якщо відкрив кредит по власних операціях і від власного імені, тощо.

Авансовий платіж

У міжнародній практиці розрахунків авансові платежі є найвигіднішою формою для експортера. **Аванс** — це грошова сума або майнова цінність, що передається покупцем продавцеві до відвантаження товару в рахунок виконання зобов'язань за контрактом. Отже, аванс може бути в грошовій і товарній формах. Товарна форма авансу передбачає передачу імпортером експортеру сировинних матеріалів або комплектуючих, необхідних для виготовлення замовленого обладнання.

Грошова форма авансу передбачає сплату покупцем узгодженої за контрактом суми в рахунок належних за договором платежів до відвантаження товару (надання послуги), а іноді навіть до початку виконання контракту.

У світовій практиці розрахунків авансові платежі використовуються, якщо:

- продавець не впевнений у платоспроможності покупця;
- економічна та політична ситуація в країні покупця нестабільна;

- при постачанні дорогого обладнання (кораблів, літаків), яке виготовлене за індивідуальним замовленням;
- при постачанні рідкісних дефіцитних товарів, а також товарів стратегічного призначення (ядерного палива, зброї);
- у разі досить тривалих строків дії контракту.

Аванс може надаватися як у розмірі повної вартості контракту (замовлення), так і у вигляді частки, відповідного відсотка від неї. Для експортера найвигіднішим є авансовий платіж на загальну суму контракту або попередня оплата. У цьому разі експортер достатньо захищений від ризику того, що іноземний покупець відмовиться або виявиться неспроможним заплатити за вже відвантажений йому товар. Аванс на загальну суму контракту також означає, що експортер отримує у своє розпорядження вільні кошти, які він може використати на закупівлю сировини, виплату заробітної плати, технічне оснащення підприємства тощо. Більше того, попередня оплата звільняє постачальника від необхідності звертатися до банку за кредитом зі сплатою відсотків та інших витрат за користування ним.

З іншого боку, аванс, навіть у розмірі відповідного відсотка від суми контракту, слугує засобом забезпечення зобов'язань, прийнятих покупцем за контрактом. У разі відмови прийняти замовлений товар постачальник має право отриманий ним аванс використати на відшкодування збитків.

Очевидним недоліком цієї форми розрахунків є комплексний ризик імпортера, а саме: експортер може не доставити товар або доставить несвоєчасно і зовсім іншої якості чи специфікації. Крім того, порушенням виконання зобов'язань експортера за контрактом може бути недотримання асортименту товару, що поставляється, а також умов пакування і транспортування: це може призвести до визнання товару некондиційним. У такому разі імпортер ризикує втратити аванс (або повернути його через тривалий час за рішенням суду) і матеріальну компенсацію. Авансовий платіж також означає, що імпортер кредитує поставку на відповідний період, до того як він фізично отримає товар у своє розпорядження.

Від авансу необхідно відрізнити завдаток і відступні. Завдаток, як і аванс, видається в рахунок суми, зазначеної в договорі. У разі невиконання умов договору контрагентом, який дав завдаток, він втрачає повну суму завдатку. Якщо зобов'язання за контрактом не виконає сторона, що отримала завдаток, то вона зобов'язана повернути його в

подвійному розмірі. Отже, завдаток не звільняє сторону, яка не виконала договір, від відшкодування збитків іншій стороні.

Відступні — це обумовлена в договорі сума, сплативши яку контрагент звільняється від узятих на себе зобов'язань за контрактом без відшкодування додаткових збитків іншій стороні. Отже, якщо аванс і завдаток спонукають контрагентів до своєчасного виконання договору, то відступні, навпаки за відповідних обставин можуть послабити стимули до виконання контракту.

Авансовий платіж у розмірі загальної вартості контракту використовується, коли:

- валютне законодавство й органи валютного контролю країни покушця допускають авансові платежі у розмірі 100 % вартості контракту;
- відсутні державні обмеження або заборона на імпорту/експорт товарів;
- імпортер має в достатній мірі ліквідних ресурсів для здійснення авансового платежу;
- ціна товарів, що купуються за допомогою авансової форми розрахунків, відносно невелика в загальному обороті коштів імпортера.

У міжнародній торгівлі розрахунки у формі авансу на загальну вартість контракту використовуються рідко, що пояснюється трьома основними причинами. По-перше, через посилення конкуренції товаровиробників і наповнення товарного ринку деякими товарами сформувався стійкий “ринок покушця” й експортери змушені пристосовуватись до інтересів імпортерів при оплаті товарних поставок. По-друге, експортери переважно мають справу не безпосередньо з кінцевими споживачами або великими операторами ринку, а з посередниками, які здебільшого не мають достатньо власних ресурсів для 100 % попередньої оплати. По-третє, самі продавці не завжди погоджуються на цю форму розрахунків, оскільки вона передбачає надання імпортеру значних фактичних знижок. Статистика свідчить, що авансові платежі за зовнішньоторговельними контрактами у підсумку можуть знизити реальну ціну товару на 5–7 % за рахунок знижки, яку отримують покушці.

На відміну від міжнародної практики, в Україні при розрахунках за імпортом головною вимогою іноземного партнера є отримання авансу на загальну вартість контракту, що пов'язано з недовірою до держави загалом. Здійснюючи авансовий платіж, український імпортер прак-

тично кредитує іноземного партнера за контрактом, здебільшого не вимагаючи знижки до продажу ціни товару за наданий кредит. Якщо умова знижки ціни все ж включається до контракту, то реально вона зовсім не відповідає тим втратам, яких зазнають українські підприємства при 100-відсотковому відволіканні своїх обігових коштів.

Авансові платежі, що покривають лише частину суми контракту, досить поширені в міжнародній торгівлі. При цьому основну частину платежу продавець отримує після відвантаження товару, використовуючи інші форми розрахунків, платіжні та фінансові інструменти. Наприклад, 5–10 % вартості контракту сплачують у формі авансу, а решта — у формі відкритого рахунка або акредитива. Іноді авансові платежі безпосередньо здійснюються в межах акредитивів (при використанні акредитива “з червоним застереженням”).

Світова практика свідчить, що авансові платежі, як правило, становлять 10–30 % суми контракту. При цьому частина контракту, що авансується, залежить від призначення авансу. Так, якщо видається завдаток у рахунок суми, зазначеної в договорі, то він становить зазвичай 10–15 % суми контракту. Аванс імпортера на виконання спеціального замовлення або поповнення обігового капіталу експортера досягає 30–50 % суми контракту. Водночас аванс як форма розрахунків за контрактами з довгостроковим партнером або на основі міждержавних угод може досягати 100 % суми контракту. Іноді в контракті передбачається сплата авансу кількома внесками: наприклад, 10–20 % вартості замовлення — при підписанні контракту і 15 % — після подання технічної документації. Цей метод має назву поетапних платежів.

Аванс сплачується протягом відповідного строку з дати підписання контракту. При постачанні складних видів машин і обладнання з великим строком виробництва контракт набуває чинності після переказування покупцем авансу, що виплачується протягом 30–90 днів з дати підписання контракту. У контракті також обумовлюється, через який проміжок часу після сплати авансу буде поставлено товару. Як правило, аванс реалізується через банківський переказ (використовуються й інші інструменти — чеки).

Розмір оплати за отримання авансу визначається обумовленою в договорі ставкою у відсотках річних, при цьому відсоток на користь покупця нараховуються з дня переказування авансу до дати реальної поставки товару. Однак частіше відсоткова ставка у контракті не зазначається, а враховується сторонами при узгодженні ціни товару,

тобто через зниження ціни на розмір витрат, пов'язаних з наданням авансу.

Погашається аванс шляхом заліку при поставці товару. Ця умова має бути своєчасно зафіксована в контракті. При постачанні товару партіями аванс може бути на обліку до останньої поставки і погашатися при кінцевих розрахунках. Аванс раціонально погашати у відповідній частці від кожної поставки. У цьому разі можливі два способи: пропорційний, коли при кожній поставці погашається частина авансу, відповідна його частині у вартості товару, і прогресивний, коли відсоток погашення авансу з кожною новою поставкою пропорційно зростає.

За інших рівних умов для імпортера вигідніший такий спосіб погашення авансу, який зводить до мінімуму реальний строк авансування ним експортера. Для експортера вигідніше, якщо аванс погашається при розрахунках за останнє відвантаження товару, оскільки цей спосіб забезпечує найбільш тривале користування авансом і повністю страхує від можливих втрат у разі відмови покупця від наступних партій товару.

Оскільки авансовий платіж пов'язаний для покупця зі значним ризиком, при його використанні він часто вимагає виставлення на себе гарантії першокласного банку (гарантії повернення авансу або гарантії необхідного виконання контракту).

Платіж на відкритий рахунок

Значне місце в міжнародних розрахунках посідає форма, за якої платежі здійснюються через так званий відкритий рахунок. Використання цієї форми передбачає ведення партнерами один для одного відкритих рахунків, на яких обліковуються суми поточної заборгованості. Після відвантаження товару і відправлення документів на адресу імпортера експортер заносить суму вартості вантажу на дебет відкритого на покупця рахунка. Імпортер здійснює такий самий запис у кредит рахунка експортера. Після оплати товару експортер та імпортер здійснюють компенсуючі проведення. Отже, ця форма розрахунків передбачає ведення контрагентами великого обсягу роботи з обліку продажу.

Іншою особливістю цієї форми розрахунків є те, що товаророзпорядчі документи надходять до імпортера прямо, минаючи банк, відтак увесь контроль за своєчасністю платежів покладається на плечі учасників угоди, передусім експортера. Ще одна особливість цієї форми

розрахунків полягає в тому, що рух товарів випереджає рух валютних коштів.

Невелике зниження ризику несплати для постачальника при використанні відкритого рахунка можливе, якщо контрагенти поперемінно виступають у ролі продавця і покупця і невиконання зобов'язань одним із них може спричинити аналогічні дії іншого. З огляду на це така форма розрахунків використовується дуже рідко при односторонніх поставках і частіше — при двосторонніх.

Одним із недоліків розрахунків за формою відкритого рахунка також є уповільнення обігу капіталу експортера, що іноді змушує його вдаватися до банківського кредиту, а також збільшує обсяг роботи з обліку продажу.

Розрахунки за відкритим рахунком найвигідніші для покупця, оскільки він здійснює оплату лише при отриманні/інспекції товару, тобто відсутній ризик непоставки товару (який не доставлено або поставка товару неналежної якості), що існує при авансових розрахунках.

Банківський переказ

Як і інші форми міжнародних розрахунків, банківські перекази здійснюються в безготівковій формі. Платіжний інструмент, за допомогою якою проводяться розрахунки, називається платіжним дорученням. При цьому комерційні та товаророзпорядчі документи (рахунки, транспортні та інші документи) експортер направляє безпосередньо імпортеру, минаючи банки.

Розрізняють два види банківського переказу: авансовий платіж і за фактом відвантаження товару.

Розрахунки у формі банківського переказу полягають у тому, що імпортер дає доручення своєму банку переказати певну суму на користь експортера (бенефіціара).

Банківський переказ — це просте доручення комерційного банку своєму банку-кореспонденту сплатити відповідну суму грошей на прохання і коштом переказника іноземному отримувачу (бенефіціару) із зазначенням способу відшкодування банку-платнику сплаченої ним суми.

Банки починають брати участь у цій формі розрахунків з моменту подання в банк імпортера платіжного доручення на оплату контракту. Банки не несуть жодної відповідальності за платіж (поставка товару, передавання документів, а також сам платіж не входять до функцій банку до моменту подання платіжного доручення).

Банк імпортера, прийнявши заяву на переказ від клієнта-імпортера, надсилає від свого імені платіжне доручення у відповідний банк експортера способом, зазначеним у заяві клієнта: поштою, телексом, через систему СВІФТ. Зараз у міжнародній банківській практиці використовується відправлення платіжних доручень або телексом, або каналами системи СВІФТ.

Після отримання платіжного доручення банк експортера перевіряє його правильність і зараховує отриману суму на рахунок експортера.

Переказування коштів за кордон за дорученням клієнтів комерційних банків здійснюється на основі заяви на переказ. У заяві обов'язково зазначається спосіб передавання платіжного доручення за кордон.

Особливе значення в момент приймання заяви має перевірка сальдо рахунка клієнта, тобто наявності коштів, необхідних для переказування, а також оплати комісії за виконання переказу.

Сутність і класифікація валютних операцій

Валютні операції — це операції обміну національної валюти на іноземну через купівлю-продаж на валютних ринках.

Суб'єктами міжбанківського валютного ринку є:

- Національний банк України, який встановлює порядок проведення операцій з іноземною валютою на території України та вживає заходів щодо стабілізації національної валюти;
- комерційні банки, інші кредитно-фінансові установи (резиденти і нерезиденти), які отримали індивідуальні ліцензії НБУ і здійснюють операції з купівлі-продажу іноземних валют на біржі для своїх клієнтів;
- Українська міжбанківська валютна біржа та валютні підрозділи інших бірж України, які отримали ліцензії НБУ на здійснення цих операцій.

На участь у біржових торгах приймаються заявки клієнтів для таких цілей:

- оплати імпортних контрактів;
- переказування за кордон прибутку, отриманого іноземними інвесторами від інвестицій в Україну;
- здійснення проліцензованих НБУ валютних операцій, які пов'язані з рухом капіталів.

Основні особливості сучасних валютних ринків:

- посилення інтернаціоналізації валютних ринків на базі інтернаціоналізації господарських зв'язків;

- широке використання електронних засобів зв'язку і здійснення операцій і розрахунків їх каналами;
- операції здійснюються безперервно протягом доби по черзі в різних країнах світу;
- техніка валютних операцій уніфікована і ґрунтується на записах на кореспондентських рахунках банків;
- розвиток операцій з метою страхування валютних і кредитних ризиків;
- спекулятивні та арбітражні операції набагато перевершують комерційні валютні операції;
- нестабільність курсів валют;
- високий рівень довіри;
- децентралізований характер здійснення валютних операцій.

На валютному ринку склалася така система взаємовідносин:

- між комерційними банками та їх клієнтами;
- між комерційними банками тієї самої країни;
- між комерційними банками різних країн;
- між комерційним та центральними емісійними банками;
- між центральними емісійними банками.

Уповноважені банки мають право купувати або продавати іноземну валюту від свого імені, за дорученням і за рахунок своїх клієнтів. Для цього необхідно подати заявки, до яких прикріплюються копії документів про статус юридичної особи та обов'язкові копії контрактів, що підтверджують суми й строки платежів.

Після завершення біржових торгів укладені на них угоди оформляються біржовими свідоцтвами та офіційними листами, при цьому розрахунки здійснюються через кореспондентські рахунки всіх членів міжбанківського валютного ринку.

Банки можуть проводити валютні операції лише після отримання від НБУ Генеральної ліцензії. Тому ліцензію можуть отримувати банки, які є юридичними особами, функціонують та здійснюють свої операції на території України не менше одного року, з розміром статутного капіталу та власних коштів, які встановлює НБУ.

Ці банки мають забезпечити відповідність своїх установ технічним вимогам, які необхідні: для здійснення валютних операцій, обслуговування валютних рахунків клієнтів, встановлення кореспондентських відносин з іноземними банками, проведення кредитних операцій на міжнародних грошових ринках, і мати в штаті кваліфікованих фахівців.

Якщо банки відповідають усім цим вимогам, то в територіальне управління Національного банку України для отримання ліцензії подають такі документи:

- заяву;
- копію нотаріально завіреного статуту;
- перелік операцій з валютними цінностями;
- опис структури та підрозділів банку з переліком технічних засобів;
- довідку про керівників банку, які здійснюють нагляд за валютними операціями, та безпосередніх виконавців і копії їхніх дипломів;
- баланс установи;
- річний звіт банку;
- письмове підтвердження трьох іноземних банків про згоду на встановлення кореспондентських відносин.

Банк, що одержав Генеральну ліцензію НБУ на здійснення валютних операцій, називається уповноваженим банком.

Валютні операції поділяються на поточні конверсійні операції з негайною поставкою валюти та поточні депозитно-кредитні операції, а також на строкові операції, поставка валюти за якими відбудеться в майбутньому. Поточні конверсійні операції з негайною поставкою валюти та поточні депозитно-кредитні операції становлять основну частку валютних операцій. На них на світових ринках припадає майже 90 % обороту ринку.

Поточні операції з негайною поставкою валюти називаються ще операціями “спот”. Їх сутність полягає в купівлі-продажу валюти на умовах її поставки банками-контрагентами на другий робочий день з дня укладення угоди з курсом, зафіксованим у момент її укладання. При цьому враховуються робочі дні в країнах валют, з якими укладаються угоди, тобто якщо наступний день за датою угоди є неробочим для однієї валюти, термін поставки валют збільшується на один день. Для страхування ризиків курсових коливань на ринку з’явилися нові інструменти — строкові валютні операції (форварди, ф’ючерси, опціони). Це угоди, при яких сторони домовляються про поставку обумовленої суми іноземної валюти в майбутньому за курсом, зафіксованим у момент їх укладення.

Нині строкові валютні операції досить популярні, оскільки вони дають змогу не лише страхувати ризики, а й мати великі прибутки від торгівлі валютними контрактами.

Ведення валютних рахунків клієнтів

Зарахування валютних надходжень на рахунки резидентів і нерезидентів (включаючи транзитні) та списання сум перерахувань, що передбачені чинним законодавством:

- відкриття валютних рахунків юридичним особам (резидентам і нерезидентам) і фізичним особам;
- нарахування процентів по залишках на рахунках;
- надання овердрафтів (особливим клієнтам за рішенням керівництва банку);
- надання виписок у міру здійснення операцій;
- оформлення архіву рахунка за будь-який проміжок часу;
- виконання операцій з розпорядження клієнтів відносно коштів на їхніх валютних рахунках (оплата наданих документів, купівля та продаж іноземної валюти за рахунок коштів клієнтів);
- списання сум, передбачених законодавством;
- контроль експортно-імпортних операцій.

Встановлення кореспондентських відносин з іноземними банками:

- встановлення прямих і непрямих кореспондентських відносин з іноземними банками — це відкриття банком рахунків самостійно для міжнародних розрахунків в іноземних банках;
- досягнення домовленості про порядок і умови ведення банківських операцій по міжнародних розрахунках;
- розрахунки через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків НБУ.

Неторговельні операції. Операції з перерахування валютних цінностей, не пов'язаних зі здійсненням розрахунків за експортом та імпортом товарів чи послуг (у тому числі видача готівки для покриття видатків осіб, які виїжджають у закордонні відрядження):

- купівля та продаж готівкової іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті;
- випуск та обслуговування пластикових карток клієнтів;
- оплата грошових акредитивів і виставлення аналогічних акредитивів;
- купівля дорожніх чеків іноземних банків;
- організація роботи та порядок проведення операцій в обмінних пунктах, інкасо готівкової іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті.

Операції щодо залучення та розміщення валютних коштів

- Пасивні операції — створення валютних резервів в іноземній валюті (приймання депозитів в іноземній валюті, продаж за іноземну валюту цінних паперів, що емітовані резидентами України та номіновані в національній валюті (включаючи власні цінні папери банку), отримання позик в іноземній валюті від інших уповноважених банків).
- Активні операції — використання створених резервів (надання кредитів в іноземній валюті, придбання за іноземну валюту цінних паперів, що номіновані в національній валюті).

Валютні операції на міжнародних грошових ринках

Депозитні та конверсійні операції (у тому числі ф'ючерсні, якщо це не заборонено законодавством відповідних країн), що здійснюються з банками чи міжнародними організаціями — нерезидентами України:

- угоди з негайною поставкою типу *tom.tod.spot.*;
- строкові угоди: форвардні, ф'ючерсні, опціонні;
- угоди типу *Swap*;
- валютний арбітраж: просторовий, часовий, конверсійний, валютний.

Операції з монетарними металами на внутрішньому ринку. Купівля чи продаж (у тому числі на строк), приймання на депозити, відповідальне зберігання, використання як застави під наданий кредит монетарних металів або цінних паперів, номінал яких виражений у монетарних металах, коли ці операції здійснюються на території України з резидентами України, та з нерезидентами — на зовнішньому ринку.

Вимоги до розкриття інформації про валютні статті балансу регламентує Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 21 “Наслідки зміни курсів обміну валют”, який допомагає банкові визначити політику щодо питань:

- який валютний курс необхідно застосовувати до різних операцій і при перерахунку з однієї валюти в іншу;
- яка правильна база оцінки валютних залишків;
- як правильно відображати різницю у валютних курсах;
- як необхідно визнавати і відображати у бухгалтерській звітності валютні зобов'язання майбутніх періодів.

МСБО № 21 вимагає, щоб на дату складання балансу:

- облік грошових статей здійснювався із застосуванням курсу на дату звіту (поточного курсу);
- облік негрошових статей здійснювався із застосуванням курсу на дату укладення угоди або на момент визначення вартості;
- різниця у валютних курсах, що виникає при обліку грошових статей, має визнаватися як доходи або як витрати того періоду, в якому вони виникли.

Банк для проведення своєї облікової політики має визначити організацію, методику проведення обліку іноземної валюти, систему запису і механізм контролю.

Визначення валютної позиції банків

Внаслідок проведення конверсійних операцій на валютному ринку та здійснення інших валютних операцій в уповноваженому банку постійно змінюється співвідношення балансових і позабалансових вимог і зобов'язань в іноземній валюті. Таке співвідношення називають валютною позицією.

Валютну позицію вважають закритою, якщо сума балансових і позабалансових вимог у певній валюті або по всіх іноземних валютах, в яких проводяться міжнародні розрахунки, збігається із сумою балансових і позабалансових зобов'язаннями в тій самій валюті або по всіх іноземних валютах. Коли сума вимог і зобов'язань не збігається, позиція вважається відкритою.

Вона може бути:

- короткою (short position), коли зобов'язання (пасиви) в іноземній валюті перевищують вимоги (активи);
- довгою (long position), коли вимоги в іноземній валюті перевищують зобов'язання у відповідній валюті.

В Україні управління валютною позицією комерційного банку здійснюється за нормативами в порядку, що передбачений Постановою НБУ 368. Для розрахунку нормативу за кожною іноземною валютою підраховується підсумок за всіма балансовими та позабалансовими активами і зобов'язаннями банку.

Сума довгої відкритої валютної позиції зазначається зі знаком плюс, що означає надлишок надходжень іноземної валюти; короткої — зі знаком мінус, що означає нестачу інвалюти порівняно з її витратами.

Під час купівлі чи продажу валюти довга відкрита валютна позиція виникає тоді, коли обсяги купівлі перевищують обсяги продажу, а відкрита коротка — в разі перевищення обсягів продажу над обсягами купівлі.

Відкрита валютна позиція банку виникає в тому разі, якщо є різниця між залишками коштів в іноземній валюті, що формують активи і зобов'язання. При відкритій валютній позиції банк може як отримати додаткові прибутки, так і зазнати збитків у разі зміни обмінних курсів валют. Коли сума зобов'язань в іноземній валюті перевищує суму валютного активу, така відкрита позиція називається короткою і банк може зазнати збитків зі зростанням обмінного курсу. Якщо сума активів перевищує суму зобов'язань, то за такої ситуації виникає довга відкрита валютна позиція і збитки можуть бути завдані банкові в разі зменшення обмінного курсу.

Необхідність проведення розрахунку валютного ризику призвела до появи таких понять, як “максимальна валютна позиція” (сума абсолютних значень довгих і коротких валютних позицій) і “глобальна валютна позиція”, що визначається як різниця вартості всіх довгих і коротких валютних позицій з урахуванням знаку.

Валютні позиції поділяють на операційні та структурні. Операційні позиції пов'язані із свідомим ініціюванням спекулятивного ризику. Структурні позиції передбачають збереження протягом тривалого часу постійних розмірів активів та зобов'язань в іноземній валюті (нерухомість, субсидії іноземним філіям, цінні папери, номіновані в іноземній валюті).

До активів і позабалансових вимог в іноземній валюті передусім належать готівкові валютні кошти, кошти на кореспондентських рахунках “ностро”, кредитно-інвестиційний портфель в іноземній валюті, надані валютні гарантії, укладені строкові контракти на придбання валюти. До пасивів і позабалансових зобов'язань в іноземній валюті належать валютні депозити, отримані кредити в іноземній валюті, кошти на кореспондентських рахунках “лоро”, укладені строкові контракти на продаж валюти.

Уповноважений банк набуває права на відкриту валютну позицію з дати отримання ним від Національного банку дозволу на здійснення операцій із валютними цінностями і втрачає це право з дати відкликання ліцензії Національним банком і/або припинення дії дозволу на здійснення операцій із валютними цінностями.

Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції уповноваженим банком розраховується за формою № 540 “Звіт про відкриті валютні позиції”, наведені в Правилах організації фінансової та статистичної звітності банків України, затверджених постановою Правління Національного банку від 12 грудня 1997 р. № 436, зі змінами. Валютна позиція уповноваженого банку визначається щоденно окремо для кожної іноземної валюти.

На валютну позицію банку впливають такі операції:

- купівля-продаж готівкової та безготівкової іноземної валюти, у тому числі строкові операції (на умовах форвард, спот тощо), за якими виникають вимоги та зобов’язання в іноземних валютах, незалежно від способів і форм розрахунків за ними;
- одержана та сплачена іноземна валюта у формі доходів, витрат і нарахованих процентних доходів і витрат;
- надходження коштів в іноземній валюті до статутного капіталу;
- погашення безнадійної заборгованості в іноземній валюті;
- купівля-продаж основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;
- інші обмінні операції з іноземною валютою.

Норматив ризику загальної відкритої валютної позиції розраховується за формулою

$$H13 = \text{ВП} / \text{РК} \cdot 100 \%,$$

де ВП — загальна відкрита валютна позиція за балансовими та позабалансовими активами і зобов’язаннями банку проводиться за всіма іноземними валютами у гривневому еквіваленті (розрахунок за звітну дату) і визначається як сума абсолютних величин усіх довгих і коротких відкритих валютних позицій у гривневому еквіваленті окремо за кожною іноземною валютою (без урахування знаку) за всіма іноземними позиціями; РК — регулятивний капітал банку. При розрахунку нормативу ризику загальної відкритої валютної позиції уповноважений банк приймає суму регулятивного капіталу, яка розрахована за балансом станом на початок минулого робочого дня, що передує дню розрахунку цих нормативів.

Для банків, статутний капітал яких сплачено у вільно конвертованій валюті, внаслідок чого порушується норматив загальної довгої відкритої валютної позиції банку у вільно конвертованій валюті, частина (або вся сума) статутного капіталу банку не враховується до розрахунку нормативу загальної довгої відкритої валютної позиції

банку у вільно конвертованій валюті за умови, що ці кошти розміщені на окремому депозитному рахунку в Національному банку (лише та частина, яка становить порушення цього нормативу).

Валютна позиція виникає на дату операції з купівлі (продажу) іноземної валюти, а також нарахування доходів (витрат) і відповідно до перелічених операцій.

Загальна величина відкритої валютної позиції розраховується так:

- визначається відкрита валютна позиція за кожною іноземною валютою як різниця між сумою активів за балансовими та позабалансовими рахунками й сумою пасивів за балансовими та позабалансовими рахунками. При цьому довга відкрита валютна позиція показується зі знаком “плюс”, коротка відкрита валютна позиція — зі знаком “мінус”;
- довгі й короткі відкриті валютні позиції за кожною іноземною валютою переводяться в гривневий еквівалент за офіційним курсом НБУ;
- загальна величина відкритої валютної позиції банку дорівнює сумі абсолютних величин довгої та короткої відкритих валютних позицій банку у гривневому еквіваленті за кожною іноземною валютою.

Залежно від типу обмінної операції перерахунок у гривневий еквівалент може здійснюватися кількома способами:

- за ринковим курсом при купівлі продажу іноземної валюти за гривню;
- за офіційним курсом при обліку доходів (витрат), отриманих (сплачених) в іноземній валюті, внески у статутний капітал в іноземній валюті на дату підписання установчого договору, купівлі (продажу) основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту на дату оформлення митної декларації, при купівлі однієї іноземної валюти за іншу на рівні вартості проданої.

Взаємозв'язок між операціями у двох різних валютах забезпечується за такими рахунками:

380 *Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів*

3800 АП *Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів*

Призначення рахунка: технічний рахунок для відображення позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів. Рахунок

використовується для обліку коштів за операціями, які здійснюються у двох різних валютах. Проведення виконуються за датою валютування.

За дебетом рахунка проводиться вартість іноземної валюти, яка збільшує коротку або зменшує довгу відкриту валютну позицію.

За кредитом рахунка проводиться вартість іноземної валюти, яка збільшує довгу або зменшує коротку відкриту валютну позицію.

3801 АП (*контррахунок*) *Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів*

Призначення рахунка: технічний рахунок для обліку гривневого еквівалента позиції щодо іноземної валюти та банківських металів, яка обліковується за рахунком “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів). Проведення виконуються за датою валютування.

За дебетом рахунка проводяться еквіваленти сум іноземної валюти, які збільшують довгу або зменшують коротку відкриту валютну позицію.

За кредитом рахунка проводяться еквіваленти сум іноземної валюти, які збільшують коротку або зменшують довгу відкриту валютну позицію.

Ці рахунки дають змогу визначити валютну позицію банку без підсумовування активних і пасивних рахунків в іноземній валюті.

Аналітичний облік за рахунком № 3800 “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів” здійснюється за кодами валют в іноземній валюті та в гривнях, а за рахунком № 3801 “Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів” — лише в гривнях за видами валют.

Обидва рахунки є активно-пасивними і забезпечують взаємозв'язок між валютами. Залишки за цими рахунками взаємно закриваються і на загальну суму (валюту) балансу не впливають. Операції в іноземній валюті, які не впливають на валютну позицію, обліковуються в гривневому еквіваленті за офіційним курсом.

Валютні ризики і методи управління ними

Перш ніж здійснювати операції, пов'язані з валютним ризиком, кожний банк має ознайомитися зі сферою управління та з аналізом валютного ризику і зрозуміти всю складність цих питань. При цьому суттєве значення має створення відповідних систем оцінки валютного ризику.

Валютний ризик — це ризик потенційних збитків від зміни валютних курсів, які формуються на валютному ринку. Його поділяють на операційний, трансляційний та економічний. На жаль, у нашій економічній літературі немає загально визначених визначень цих типів ризиків, особливо стосовно економічного валютного ризику.

Операційний валютний ризик визначають як можливість неотримання прибутку через вплив зміни валютного курсу на грошові потоки. Природно, що негативні зміни у прибутковості банку призведуть до зміни в його вартості.

Трансляційний валютний ризик виникає в разі невідповідності між активами й пасивами, вираженими в різних іноземних валютах.

Економічний валютний ризик визначають як можливість несприятливого впливу зміни валютного курсу на економічний стан банку.

Розглянемо валютні ризики.

Комерційні — пов'язані з небажанням або неможливістю боржника (гаранта) розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

Непрямі — це ризики валютних збитків:

- економічний ризик — ризик зміни вартості активів і пасивів фірми;
- ризик переводу — падіння вартості активів, виражених у певній іноземній валюті при падінні курсу цієї іноземної валюти;
- ризик угод — невизначеність вартості національної валюти в іноземній валютній угоді у майбутньому.

Ризики угод у свою чергу поділяються на кредитні ризики за строковими угодами та ризики за угодами, що включені або не включені до компенсаційної угоди.

Кредитний ризик за строковими угодами — це потенційний кредитний і поточний ризик, що виникає в разі невиконання контрагентом своїх зобов'язань. Він визначається як сума вартостей двосторонніх компенсаційних (нетінг) і некомпенсаційних угод.

Компенсаційна вартість розраховується як різниця між взаємними вимогами та зобов'язаннями сторін.

Некомпенсаційні угоди — це:

- угоди на купівлю — вартість перевищення ринкової вартості номінальної вартості угоди;
- угоди на продаж — вартість перевищення номінальної вартості ринкової вартості угоди.

Зовнішні ризики:

- прискорення або призупинення платежів в іноземній валюті;

- диверсифікація операцій;
- контроль Банку міжнародних розрахунків;
- проведення строкових валютних операцій (форвардних, ф'ючерсних, опціону) з метою збалансування активів і пасивів у національній валюті.

Зайнявши певну валютну позицію, можна отримати прибутки чи зазнати збитків внаслідок зміни валютних курсів, оскільки:

- довга валютна позиція приносить прибутки в разі підвищення курсу іноземної валюти і завдає збитків у разі його зниження;
- коротка валютна позиція приносить прибутки в разі зниження курсу іноземної валюти, але завдає збитків при підвищенні курсу.

Розмір прибутків і збитків залежить від розміру експозиції та змін у валютних курсах.

Управління валютною позицією банку може здійснюватися на основі структурного балансування активів і зобов'язань в іноземній валюті за строками й сумами, тобто методами натурального (природного) хеджування. Серед них виокрелюють: структурне балансування валютних потоків, зміну строків валютних платежів (випередження чи відставання), дисконтування платіжних вимог в іноземній валюті тощо.

Обмежити величину валютної позиції також можна методами штучного хеджування, які базуються на проведенні позабалансових операцій, таких як строкові валютні угоди, форвардні валютні контракти, валютні ф'ючерси, валютні опціони та валютні своп-контракти.

Політика банку щодо управління валютним ризиком охоплює такі напрями:

- вибір певних операцій в іноземній валюті, які хоче проводити банк;
- встановлення лімітів для валютних позицій;
- встановлення правил бухгалтерського обліку для переоцінки валютних позицій;
- організацію аналітичної роботи.

Часто перед банками постає проблема, чи потрібно і в яких обсягах здійснювати операції в іноземній валюті для того, щоб не виникали додаткові ризики, пов'язані з цими операціями, тому що для багатьох банків ресурси, які потрібні для правильного управління валютним ризиком, недоступні. Вільний доступ до ринків ліквідних ресурсів

дає змогу банкам хеджувати позиції в іноземній валюті легко та ефективно, забезпечуючи основу для розумного управління ризиком. У таких умовах банки можуть тримати відкриті валютні позиції для здійснення своїх операцій (надати клієнту позику чи прийняти депозит), оскільки вони мають змогу швидко змінити ці позиції, якщо виникне потреба.

Одним із методів усунення валютного ризику є фінансові операції, які дають змогу або уникнути ризику, спричиненого зміною валютного курсу, або отримати спекулятивний прибуток від курсових коливань. Процес зменшення ризику можливих втрат називається хеджуванням.

Методами хеджування (страхування) валютного ризику є:

- погодження надходжень і платежів (структурне балансування);
- “валютні кошики” — набір валют, об’єднаних у певних пропорціях, тобто курс валюти стосовно певного набору інших валют;
- методи короткострокового хеджування — поєднують форвардні, опціонні угоди та угоди своп;
- методи довгострокового хеджування — фінансові ф’ючерси й дисконтування вимог у валюті (уступлення права вимоги боргу в іноземній валюті замість негайно сплаченої суми банком у національній або в іншій валюті).

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аваль (франц. *aval* — схвалення) — вексельне поручництво, за яким аваліст (особа, яка поручилася) бере на себе відповідальність за оплату векселя будь-якою зобов’язаною за векселем особою (акцептантом, векселедавцем, індосантом).

Аванс — попередня виплата імпортером відповідної грошової суми в рахунок передбачених платежів за поставлені для нього товари.

Авізо (італ. *avviso* — повідомлення) — офіційне поштове чи телеграфне повідомлення банку про здійснення платежів або зміну стану взаємних рахунків.

А-кореспонденти — національний та іноземний банки, між якими існують кореспондентські рахунки як на одно-, так і на двосторонній основі.

Акредитив (лат. *accredivus* — довірчий) — розрахунковий або грошовий документ, який містить доручення імпортера його банкові (банку-емітенту) сплатити певну суму коштів експортерів (бе-

нефіціарові), на користь якого відкрито акредитив, за умови що експортер надасть відповідно до вимог акредитива документи у встановлений термін.

Акредитив авізований — акредитив, за яким банк-емітент звертається з дорученням до іншого банку (авізуючого), щоб сповістити бенефіціара про відкриття акредитива без будь-якого зобов'язання з боку як авізуючого банку, так і банку-емітента.

Акредитив безвідзвний — 1) акредитив, який не може бути анульований до завершення терміну, на який він виданий; 2) акредитив, який не може бути змінений або анульований без попередньої згоди з боку бенефіціара.

Акредитив безвідкличний непідтверджений — акредитив, за якого авізуючий банк обмежується тільки авізуванням експортера щодо відкриття акредитива та платить лише в тому разі, коли банк-емітент перерахує йому відповідну суму.

Акредитив безвідкличний підтверджений — акредитив, за яким банк-емітент доручає іншому банкові (часто — авізуючому) взяти безпосередню участь в акредитивній операції шляхом надання власного зобов'язання до безвідкличного зобов'язання банку-емітента.

Акредитив “бек-ту-бек” (компенсаційний, контракредитив) — акредитив, який відкриває банк комерсанта-посередника за його дорученням на користь постачальника.

Цей акредитив базується на непереказному акредитиві, який був відкритий на користь комерсанта-посередника (можливості мають бути зазначені в кожному окремому випадку).

Акредитив відзвний — акредитив, який може бути в будь-який час змінений або відкличний (анульований) банком-емітентом за дорученням імпортера без обов'язкового повідомлення бенефіціара.

Акредитив грошовий (циркулярний або фінансовий) — іменний документ, виданий банком особі, яка, внівши певну суму, має намір отримати її в іншому місці впродовж певного часу.

Акредитив документарний (товарний) — акредитив для розрахунків за товари та послуги, згідно з яким банк зобов'язується виплатити відповідно до інструкцій покупця певну суму коштів продавцеві після пред'явлення товаророзпорядчих документів.

Акредитив з використанням рахунка-преформи — акредитив, який передбачає розрахунок проти попередньо узгоджених і оформле-

них документів (гарантій продавця про здійснення відвантаження), які підтверджують, що товар буде відвантажений.

Акредитив з кінцевим розрахунком — кредитив, який передбачає переказ коштів за поставлені вироби та надані послуги з вирахуванням попередньо обумовленого відсотка, який оплачується окремим по закінченні терміну, при отриманні банком-емітентом від імпортера документів, що підтверджують оплату.

Акредитив з платежем за пред'явленням (проти документів) — негаштійне отримання суми, зазначеної в документах, за пред'явленням документів; платіж готівкою узгоджено в договорі.

Акредитив з розстрочкою платежу — отримання суми, зазначеної в документах, з початком терміну платежу. Строк платежу (без векселя) узгоджений. Можливе отримання суми з вирахуванням облікового відсотка після подання документів.

Акредитив з червоним застереженням — кредитив, за якого за дорученням імпортера банк-емітент уповноважує авізуючий чи підтверджуючий банк надати бенефіціарові грошовий аванс проти його письмового зобов'язання виставити документи, що підтверджують факт відвантаження відповідно до умов кредитива.

Акредитив компенсаційний — кредитив, який використовують як гарантію випуску другого кредитива для покриття тієї самої угоди.

Акредитив міжнародний — форма міжнародних торговельних безготівкових розрахунків, яка полягає в дорученні банку однієї країни банкові іншої країни здійснити оплату документів за відвантажений товар за рахунок спеціально заброньованих коштів.

Акредитив на експорт — кредитив, який використовується для розрахунків за експортовані інофірмами товари та надані послуги і відкривається іноземними банками за дорученням іноземних фірм імпортерів.

Акредитив на імпорт — кредитив, який використовується для розрахунків за імпортовані іноземними фірмами товари та надані послуги.

Акредитив неподільний — кредитив, яким передбачається, що вся сума, яка належить експортеріві, буде сплачена після завершення поставок або після останньої часткової поставки.

Акредитив передатний — кредитив, який містить інструкції з рахунку або мандат через третій банк авізувати бенефіціара напряму

- чи через названий банк для передання без зобов'язань (в авізо окремо зазначається, що цим обмежується роль третього банку).
- Акредитив переказний (трансферабельний)** — акредитив, що дає змогу бенефіціарові (експортерові) передати повністю чи частково свої права за акредитивом іншій стороні (індосатові), який мусить дотримуватися термінів та умов акредитива для отримання платежу.
- Акредитив подільний** — акредитив, яким передбачається виплата експортерові відповідно до контракту певної суми після кожної часткової поставки.
- Акредитив прямо авізований** — акредитив, який банк-емітент надсилає безпосередньо бенефіціарові без втручання іншого банку.
- Акредитив револьверний** — акредитив, відкритий на частину суми платежів, який автоматично поновлюється після оплати чергової партії товару.
- Акредитив транзитний** — акредитив на отримання банком-емітентом від банку-посередника авізо або підтвердження акредитива.
- Акцепт** (лат. acceptus — прийнятий) — зобов'язання імпортера (платника) оплатити у встановлений термін переказний вексель (тратту), виставлений на оплату рахунок, задовольнити інші вимоги щодо оплати.
- Арбітраж валютний** (франц. Arbitrage) — операції банків з використанням різниці в курсах валют на ринках різних країн (просторовий арбітраж) і зміни курсів протягом певного періоду (часовий арбітраж).
- Банк авізуючий** — банк (ним найчастіше є філія чи кореспондент банку-емітента, розміщені в країні бенефіціара), який “авізує” чи перевіряє справжність акредитива і пересилає його бенефіціарові, не несучи при цьому відповідальності.
- Банк акцентуючий** — банк, який оплачує переказний вексель; ним може бути банк-емітент, авізуючий банк чи інший визначений банк.
- Банк-гарант** — банк, що поручився за свого клієнта (банк принципала).
- Банк-емітент** — банк, який згідно з інструкціями заявника відкриває (“випускає”) акредитив, беручи на себе платіжні зобов'язання після виконання умови акредитива.
- Банк інкасуєчий** — будь-який банк, який займається обробкою інкасо, надає імпортерові тратту та комерційні документи проти отримання платежу чи акцепту.

Банк-кореспондент — банк, який здійснює платежі, розрахунки, інші операції за дорученням іншого банку і за його рахунок на основі кореспондентського договору.

Банк неогоціючий — банк, розташований у країні бенефіціара, який оцінює вексель і документи за угоди з акредитивом. При неогоціюванні цей банк стає тримачем векселя авізуванням бенефіціарові своїх власних фондів.

Банк підтверджуючий — банк, який розташований у країні бенефіціара і за його запитом може підтверджувати чи брати на себе зобов'язання перед бенефіціаром гарантувати оплату/акцепт векселя згідно з акредитивом.

Банк-ремітент (лат. remittens — який відсилає) — у міжнародних розрахунках банк, обраний експортером для пересилання документів у країну імпортера з метою здійснення інкасо через інкасуєчий банк.

Бенефіціар (англ. beneficiary) — особа, на користь якої виставлено акредитив, вексель; у міжнародній торгівлі — експортер.

Бенкінг (англ. banking — банківська справа) — міжнародна або зовнішньоекономічна банківська діяльність.

Б-кореспонденти — кореспонденти, які не мають взаємних рахунків, хоч співпраця між ними може бути дуже інтенсивною.

Бреттон-Вудська валютна система — система, за якої зберігалася деяка подібність золотодевізного стандарту, особливість якого полягала в тому, що це був, по-перше, золотодевізний стандарт тільки для центральних банків, по-друге, при цьому тільки долар США (тобто одна єдина валюта) обмінювався на золото.

Бюршафт — оголошення зобов'язання, пов'язаного з певним контрактом.

Валюта (італ. valuti, від лат. Valeo — коштує) — 1) грошова одиниця країни — національна валюта; 2) грошові одиниці іноземних держав, які використовуються в міжнародних розрахунках, — іноземна валюта; 3) міжнародна (у т. ч. регіональна) грошова одиниця і платіжний засіб (СДР, ЕКЮ, євро).

Валюта іноземна — грошові знаки іноземних держав, кредитні та платіжні документи, які використовуються в міжнародних розрахунках.

Валюта платежу — валюта, в якій оплачується товар при зовнішньоторговельній операції.

- Валюта угоди** — валюта, в якій встановлюється ціна товару в зовнішньоторговельному контракті.
- Валютна позиція** — співвідношення вимог і зобов'язань партнерів (контрагентів) за контрактом в іноземній валюті; показує наявність у нього вимог і зобов'язань в якій-небудь валюті.
- Валютна спекуляція** — купівля-продаж валюти з метою отримання прибутку за сприятливої зміни обмінного курсу.
- Валютне обмеження** — законодавчо закріплене обмеження на здійснення валютних операцій у країні (для певних груп економічних суб'єктів, певних видів операцій, валют тощо).
- Валютний арбітраж** (франц. arbitrage) — операції банків з використанням різниці в курсах валют на ринках різних країн (просторовий арбітраж) і зміни курсів протягом певного періоду (часовий арбітраж).
- Валютний кошик** — набір певної кількості національних валют, який використовується для котирування іноземної валюти при визначенні валютного курсу національної або міжнародної колективної валюти.
- Валютний (обмінний) курс** — ціна грошової одиниці країн, виражена в іноземній валюті.
- Валютний ринок** — сукупність обмінних і депозитно-кредитних операцій в іноземних валютах, які здійснюються між юридичними та фізичними особами за ринковим курсом або відсотковою ставкою.
- Вексель** (нім. Wechsel — зміна, обмін) — цінний папір (а також вид кредитних грошей), що містить безумовне абстрактне грошове зобов'язання векседавця сплатити після настання терміну визначену суму грошей власнику векселя (векселетримачеві).
- Вексель акцептований** — вексель, який має акцепт (погодження) платника (трасата) на його оплату. Акцепт оформляється написом на векселі (“акцептований”, “прийнятий”, “зобов'язуюсь сплатити” тощо) і підписом трасата.
- Вексель бронзовий** — вексель, який не має реального забезпечення, виписаний на уявну особу. Вексель доміцильований — вексель, який містить застереження векседавця про те, що він підлягає оплаті третьою особою (доміциліатом) за місцем проживання платника або в іншому місці.

Вексель дружній — вексель, який видається однією особою іншій без наміру векселедавця здійснити за ним платіж, а лише з метою стягнення коштів шляхом взаємного обліку цих векселів у банку.

Вексель забезпечуючий — вексель, виданий позичальником як зобов'язання позики, в умовах, коли заборгованість існує вже тривалий час, а позичальник ненадійний.

Вексель переказний (тратта) — письмовий наказ векселедавця (трасанта), адресований платнику (трасату), сплатити у зазначений термін позичену суму грошей з відсотками третій особі — векселетримачеві (ремітенту). Трасат є боржником за векселем тільки після того, як акцептує вексель, тобто погодиться на його оплату, поставивши на ньому свій підпис (акцептований вексель). Акцептант переказного векселя, так само як і векселедавець простого векселя, є головним вексельним боржником і несе відповідальність за оплату векселя у встановлений термін.

Вексель простий (соло) — нічим не обумовлене зобов'язання позичальника (векселедавця) сплатити позикодавцю (векселетримачеві) відповідний борг у визначений термін.

Відкрита позиція в якій-небудь валюті — розбіжності вимог і зобов'язань у даній валюті, тобто невідповідність обсягів закупівлі й продажу іноземної валюти протягом робочого дня банку.

Гарантія банківська — письмове одностороннє зобов'язання (поручництво) банку-гаранта, прийняте стосовно якої-небудь особи (бенефіціара) за дорученням іншої особи (принципала) у забезпечення виконання останнім своїх зобов'язань перед бенефіціаром.

Гарантія банківська безвідклична — гарантія, яка не може бути відкликана, а її умови не можуть бути змінені без згоди бенефіціара.

Гарантія банківська безумовна — гарантія, яка передбачає, що банк-гарант виконує свої зобов'язання перед бенефіціаром (здійснює йому платіж) проти його простої першої вимоги, навіть якщо вона нічим не обумовлена і не підтверджена наданням будь-яких додаткових документів.

Гарантія банківська відклична — гарантія, яка може бути відкликана або її умови можуть бути змінені банком-гарантом без попереднього повідомлення бенефіціара.

Гарантія банківська договірна (контрактна) — гарантія точного виконання контракту, яка виставляється банками в забезпечення інтересів імпортера.

Гарантія банківська платіжна (гарантія платежу) — гарантія постачальнику товару, відповідно до якої платіж буде здійснено, як тільки він виконає свої зобов'язання.

Гарантія банківська пряма — гарантія, за якої банк-гарант бере на себе зобов'язання безпосередньо перед бенефіціаром, тобто банк експортера дає свою гарантію безпосередньо іноземному бенефіціарові.

Гарантія банківська умовна — гарантія, реалізація якої залежить від виконання певних умов.

Генуезька валютна система (1912–1944) — валютна система, в основу якої було покладено золотодевізний стандарт, тобто усічена форма золотого стандарту, яка передбачає обмін кредитних грошей на девізи у валютах країн золотозлиткового стандарту і потім на золото.

Грант-елемент — показник, що визначає умовні втрати кредитора через надання кредиту на умовах, більш пільгових, ніж ринкові.

Демонетизація золота — перетворення золота з фінансового активу на товар, який вже не використовується як засіб платежу між центральними банками країн, а переходить у сферу товарного обігу (наприклад, експортується),

Дилер (англ. dealer — торговець, агент) — співробітник банку, уповноважений здійснювати операції (купівлі-продажу) з іноземною валютою.

Дисконтування — утримання узгодженої знижки за відповідний період із номінальної суми векселя.

“Довга” позиція у валюті А — ситуація, за якої банк купив зайву кількість валюти, тобто його актив перевищує пасив у цій валюті.

Доміциліат — платник або третя особа, якій доручено оплатити вексель у зазначеному місці платежу.

Дочірній банк закордонний — іноземна компанія, над якою вітчизняний або спільний банк мають контроль.

Експортна вартість товару — вартість, яка визначається за рахунком, пред'явленим іноземному покупцеві, з вирахуванням прямих накладних витрат в іноземній валюті, пов'язаних з реалізацією даного товару.

ЕКЮ (European Current Unit) — європейська колективна валюта до 1999 р.

Євро — єдина валюта об'єднаної Європи.

- Європейська валютна система (створена 1979 р.)** — міжнародна регіональна валютна система, підсистема Ямайської світової валютної системи.
- Єврочеки** — стандартизовані чеки, які випускають банки — члени Європейської банківської системи “Єврочеки”, супроводжувані спеціальною гарантійною карткою.
- Жиро** (італ. jiro — коло, оборот) — вид безготівкових розрахунків, що здійснюються у вигляді системи заліків взаємних вимог і зобов’язань.
- Жиросистема** — система платежів через жирорахунки, тобто через рахунки в поштових відділеннях, що діють у багатьох європейських країнах і в Японії.
- Жирочек** — документ про зняття грошей із рахунка в національній системі жирорахунків.
- Закрита позиція** — збіг обсягів закупівлі та продажу валюти.
- Золотий паритет** — співвідношення грошових одиниць різних країн за їх офіційним вмістом золота.
- Золотодевізійний стандарт** — усічена форма золотого стандарту, яка передбачає обмін кредитних грошей на девізи у валютах країн золотозлиткового стандарту і потім на золото.
- Золотодоларовий стандарт** — золотий стандарт, за якого тільки одна єдина валюта (долар США) обмінювалася на золото.
- Золотозлитковий стандарт** — усічена форма золотого стандарту, яка передбачає обмін кредитних грошей на злитки золота масою до 12,5 кг.
- Золотомонетний стандарт** — власна (класична) форма золотого стандарту, пов’язана з використанням золота і золотих монет як грошового товару.
- Імпортна вартість товару** — вартість у цінах, зазначених у рахунку-фактурі іноземного постачальника, плюс витрати з доставки товару до кордону та інші накладні витрати.
- Індосамент** (нім. Indossament, від лат. in — на і dosrum — спина) — передатний напис на зворотному боці векселя, чека, коносамента та деяких інших цінних паперів, який засвідчує передання прав за цим документом від однієї особи до іншої.
- Індосамент безоборотний** — індосамент, який здійснюють у вигляді передатного напису з відмовою від відповідальності, що впливає з тратти “Без обороту на мене”.

- Індосамент бланковий** — індосамент на пред'явника, тобто без зазначення особи, на користь якої передано документ.
- Індосант** (нім. Indossant) — особа, яка зробила передатний напис (індосамент).
- Індосат** — особа, яка отримує вексель за передатним написом.
- Інкасо** (італ. incasso — виручка, виторг) — банківська операція, яка полягає в отриманні, переданні та виставленні для платежу векселя (чи іншого фінансового документа) інкасуєчим банком для клієнта та наступному переказуванні коштів на рахунок цього клієнта.
- Інкасо документарне** — інкасо, яке передбачає надсилання разом із фінансовими комерційних (транспортних) документів.
- Інкасо міжнародне** — форма міжнародних безготівкових розрахунків, яка означає зобов'язання банку однієї країни отримати за дорученням експортера від імпортера суму платежу за контрактом проти передачі документів (фінансових, комерційних) і перерахувати її експортеру.
- Інкасо чисте** — інкасо, в якому задіяні лише фінансові документи (перекази та прості векселі, чеки та інші подібні документи, що використовуються для отримання платежів).
- “Інкотермс”** (“Incoterms”) — збірник міжнародних торговельних термінів, комерційних умов, складений Міжнародною торговою палатою і виданий в Парижі.
- Кліринг** (англ. clearing, від clear — вести розрахунки) — 1) система безготівкових розрахунків за товари, цінні папери, заснована на заліку взаємних вимог і зобов'язань; 2) процедура розрахунків через розрахункову палату, що виступає як консолідований продавець перед усіма покупцями за біржовими угодами, гарантуючи виконання укладених контрактів і страхуючи сторони від можливих фінансових втрат; 3) взаємний залік платежів за чеками у межах однієї держави.
- Конвертованість валюти** (лат. converto — повертаю, перетворюю) — можливість обміну національної валюти на іноземну і використання іноземної валюти в комерційних і фінансових угодах без будь-яких обмежень.
- Коносамент** (франц. connaissement, від connaître — знати, розумітися) — документ, який видається перевізником вантажу його відправнику, посвідчує прийняття вантажу до перевезення та містить

зобов'язання доставити вантаж у пункт призначення та передати його отримувачеві.

Контргарантія (кореспондентський договір) — гарантія, яку надає банк принципала (банк-поручитель), доручаючи своєму банку-кореспонденту виставити пряму гарантію на користь бенефіціара під повну відповідальність поручителя.

Кореспондентський рахунок — рахунок, на якому відображено розрахунки, зроблені однією кредитною установою за дорученням і за рахунок іншої на основі укладеного кореспондентського договору.

“Коротка” позиція у валюті В — ситуація, за якої банк продав зайву кількість валюти, тобто його пасив перевищує актив у цій валюті.

Котирування валют (франц. coter — розмічати, нумерувати) — встановлення валютних курсів на основі ринкових механізмів.

Кредит акцептний — кредит, наданий банком у формі акцепту переказного векселя (тратти), що виставляється на банк експортерами й імпортерами.

Кредит акцептно-рамбурсний — вид кредиту за зовнішньоторговельними контрактами, який надає банк експортера банку імпортера для своєчасної оплати рахунків.

Кредит вексельний — кредит, що оформляється шляхом виставляння переказного векселя на імпортера, який акцептує його після одержання товаросупровідних і платіжних документів.

Кредит за відкритим рахунком — кредит, що надається в розрахунках між постійними контрагентами, особливо за багатократних поставчань однорідних товарів.

Кредит комерційний — кредит, безпосередньо пов'язаний із зовнішньою торгівлею і послугами.

Кредит міжнародний (лат. Creditum — позика, від credo — довіряю) — відносини між кредиторами і позичальниками різних країн з приводу надання, використання і погашення кредиту.

Кредит обліковий — кредит, наданий банком векселетримачеві шляхом купівлі векселя до настання терміну платежу за ним.

Кредит синдикований (консорціумний) (лат. consortium — участь) — кредит, наданий двома і більше кредиторами, тобто синдикатами (консорціумами) банків одному позичальнику.

Кредит фінансовий — грошовий кредит, наданий банками на умовах повернення, терміновості та платності.

- Кредит фірмовий** — традиційна форма кредитування експорту, за якої експортер надає кредит іноземному покупцеві (імпортерові) у формі відстрочення платежу.
- Крос-курс** — співвідношення між двома валютами (жодна з яких не є доларом США), що визначається на підставі курсів цих валют до третьої, переважно долара США.
- Курс *bid*** — курс купівлі; за цим курсом банк купує базову валюту, продає валюту котирування.
- Курс *offer*** — курс продажу; за цим курсом банк продає базову валюту, купує валюту котирування.
- Легітимація** (лат. *legitimus* — законний, узаконений) — визнання або підтвердження того, що банківська гарантія є свідченням спроможності принципала за гарантією виконувати роботу.
- Міжнародна валютна система** — світова грошова система всіх країн, у межах якої формуються і використовуються валютні ресурси й здійснюється міжнародний платіжний оборот.
- Міжнародний банківський переказ** — одна з найпоширеніших безготівкових форм міжнародних розрахунків комерційних банків за дорученням своїх клієнтів шляхом платіжних доручень, які адресуються банком однієї країни банку іншої країни.
- Міжнародний кореспондентський договір** — угода між двома або кількома банками про здійснення платежів і розрахунків одним із них за дорученням і за рахунок іншого.
- Міжнародний кореспондентський рахунок** — рахунок, на якому відображено розрахунки, здійснені банком однієї країни за дорученням і за рахунок банку іншої на основі кореспондентської угоди.
- Міжнародний рахунок востро** (італ. *Vostro conto* — ваш рахунок) — рахунок банку-кореспондента у певній кредитній установі.
- Міжнародний рахунок лоро** (італ. *Loro conto* — їхній рахунок) — 1) кореспондентський рахунок з міжнародних розрахунків, який відкривається у вітчизняному банку на ім'я іноземного банку-кореспондента; 2) рахунок, який відкривається банком-кореспондентом для захисту сум, що видаються або одержані за дорученням свого кореспондента.
- Міжнародний рахунок ностро** (італ. *Nostro conto* — наш рахунок) — 1) рахунок, який банк відкриває у своєму іноземному банку-кореспонденті й на якому враховуються всі його витрати та надход-

ження; 2) кореспондентський рахунок, за яким здійснюються всі операції з виконання кореспондентом доручень банку.

Міжнародні кореспондентські відносини — договірні відносини між банками різних країн для здійснення платежів і розрахунків за дорученням один одного.

Міжнародні розрахунки — регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, пов'язані з економічними, політичними і культурними відносинами між господарюючими суб'єктами та громадянами різних країн.

Міжнародні торговельні розрахунки — система організації та регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями в іноземній валюті, які виникають при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Негоціація (лат. negotians — торговець) — передання, поступка (продаж векселя, чека тощо).

Негоціація тратти — продаж векселя векселетримачем банкові до настання терміну платежу за векселем.

Непряме котирування — визначення кількості іноземної валюти в одиницях національної валюти.

Облік векселя — купівля векселя банком до настання терміну оплати за ним.

Обліковий відсоток (ставка) — плата, стягнута банком за авансування грошей при дисконтуванні векселя.

Овердрафт (англ. overdraft — понадплановий) — особлива форма надання короткотермінового кредиту клієнтові банку, якщо сума платежу перевищує залишок коштів на його рахунку.

Опціон валютний (лат. option — вільний вибір) — 1) контракт на право купити або продати протягом певного терміну за договірною ціною лот валюти; 2) опціон, що передбачає право вибору альтернативних валютних умов контракту.

Офіційна облікова ставка — облікова ставка, яку застосовує центральний банк в операціях із кредитними установами.

Паризька валютна система — система, в основу якої покладено золотомонетний стандарт, тобто власна (класична) форма золотого стандарту, пов'язана з використанням золота і золотих монет як грошового товару.

Переказ банківський — розрахункова банківська операція, яка полягає у пересиланні платіжного доручення одного банку іншому.

Переказ банківський поштовий — письмове платіжне доручення, яке надсилається одним банком іншому, підписане відповідною посадовою особою, що є вказівкою іншому банку виплатити зазначену суму коштів вказаному бенефіціарові (або за розпорядженням вказаного бенефіціара).

Платіжне доручення — наказ платника (переказодавця) — клієнта банку, адресований його банкові-кореспонденту, про виплату певної суми грошей переказоодержувачу (бенефіціару). Позначення на тратті ставиться в тих випадках, коли вексель складається за вимогою першоотримувача в кількох екземплярах однакового змісту — так звані зразки. Причому всі вексельні зразки становлять єдиний вексель і водночас у кожному з них міститься цілковито вексельне зобов'язання.

Поручництво — договір, відповідно до якого одна особа (поручитель) бере на себе перед кредитором відповідальність за виконання боржником зобов'язання в повному обсязі або частково.

Поручництво просте — відповідальність поручителя субсидіарна (допоміжна), тобто поручитель має право вимагати в разі виставлення до нього вимоги кредитором, аби кредитор спочатку звернувся до головного боржника і вжив заходів щодо стягнення боргу з його майна.

Поручництво солідарне — поручництво, за якого кредитор може в разі невиконання зобов'язання головним боржником виставити вимогу про сплату боргу відразу поручителю або до них обох.

Прима-вексель — перший екземпляр переказного векселя (тратти).

Принципал — наказодавець за гарантією, який уповноважує свій банк надати гарантію та інструктує його щодо того, яку гарантію варто надати (її вид, сума, дата закінчення терміну дії, специфічні умови тощо).

Пряме котирування — визначення кількості національної валюти за одиницю іноземної.

Рамбурс (франц. rembourser — повернути, відшкодувати) — у міжнародній торгівлі оплата купленого товару за посередництва банку у формі акцепту банком імпортера тратт, виставлених експортером.

Регрес — зворотна вимога.

Ректа-вексель — іменний вексель.

Рефінансування — погашення статей заборгованості за рахунок знов отриманих кредитів.

Ризик валютний — небезпека валютних втрат внаслідок зміни курсу “валюти угоди” до “валюти платежу” в період між укладанням контракту і здійсненням за ним платежу.

Ризик дефолту — невиконання перед іноземними кредиторами платіжних зобов'язань з боку уряду або державних організацій, виражених в іноземній валюті.

Ризик кредитний (ризик неповернення боргу) — невпевненість кредитора в тому, що позичальник буде в змозі й матиме бажання виконати свої зобов'язання відповідно до термінів й умов кредитної угоди.

Ризик мораторію на платежі за кордон — ризик, пов'язаний з тим, що уряд неспроможний забезпечити своєчасне виконання своїх зовнішніх платіжних зобов'язань і протягом якогось часу використовує як надзвичайний захід призупинення всіх платежів на користь іноземних кредиторів.

Ризик неконвертованості — ризик, що виникає тоді, коли боржник, по суті, цілком платоспроможний і своєчасно вносить еквівалент у національній валюті як забезпечення переказування коштів за кордон, проте валютний стан країни в певний момент такий, що її центральний банк не може виконати вказаний платіж через відсутність у нього поточних (оперативних) залишків у валютній касі.

Ризик у міжнародній торгівлі — небезпека втрат з вини іншої сторони або через політичну, економічну ситуації в країні, що бере участь в угоді.

Ризики виробничі — ризик експортера щодо відкликання або значної (кардинальної зміни) модифікації замовлення з боку імпортера; ризик імпортера щодо небажання чи технічної неспроможності виконання контракту експортером.

Ризики економічні — ризики, що виникають у тих випадках, коли втручання урядових органів або дії самого уряду перешкоджають (ускладнюють) своєчасному погашенню заборгованості чи зобов'язання.

Ризики комерційні — ризики, пов'язані з можливістю невиконання боржником узятих на себе зобов'язань. Питання “дефолта” (невиконання вчасно платіжних зобов'язань) зазвичай враховується при класифікації економічних ризиків або так званих ризиків країн. Недостатнє знання експортером (кредитором) законів, пра-

вил і звичаїв іншої країни особливо небезпечно в разі необхідності повернення боргу з країни-боржника.

Ризики курсові (пов'язані зі змінами валютних курсів) — ризики, які виникають через девальвацію або ревальвацію місцевої валюти щодо валюти платежу (валюти експортера стосовно валюти імпортера).

Ризики непереказування валюти — ризики, що виникають через несприятливі зміни у валютно-фінансовому стані країни, що може стати підставою для введення там додаткових валютних обмежень або призвести до жорсткішого валютного регулювання. Цей випадок може стати причиною непереказування за кордон іноземної валюти для погашення заборгованості, навіть незважаючи на бажання боржника виконати зобов'язання і можливість у відповідні терміни розрахуватися зі своїми кредиторами або повернути здійснений платіж.

Ризики політичні — ризики, що виникають внаслідок політичних подій (війни, блокади, бойкоту, революції, націоналізація, ембарго, внутрішні неурядки, масові страйки тощо), які можуть перешкодити імпортеру надсилати гроші або експортеру відправляти товар. Ці ризики не мають кредитно-фінансового характеру. Зміни уряду і пов'язані з ними політичні зміни можуть негативно вплинути на бажання країни-боржника розрахуватися за своєю зовнішньою заборгованістю та на її загальну кредитоспроможність.

СВІФТ (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) — Співка міжнародних фінансових телекомунікацій — міжнародна автоматизована система платежів через мережу комп'ютерів.

Своп (англ. swap — обмінювати) — торговельно-фінансова обмінна операція, за якої угода про купівлю (продаж) іноземної валюти супроводжується укладанням контругоди про зворотний продаж (купівлю) тієї самої валюти через певний термін на тих самих умовах. Поєднує купівлю або продаж іноземної валюти на умовах угоди спот з одночасним її продажем або купівлею за курсом форвард відповідно.

СПЗ — (Special Drawing Rights — спеціальні права запозичення) — мультивалютний ринковий стандарт, що не має матеріальної форми; властивий для Ямайської валютної системи.

Секунда-вексель — другий екземпляр випущеного переказного векселя.

- Середній термін кредиту** — розрахунковий період, протягом якого позичальник користується всією сумою кредиту.
- Спот** (англ. spot — наявний, миттєво оплачуваний) — угода, за якої розрахунки між продавцем і покупцем валюти здійснюються не пізніше ніж на другий робочий день після її укладення.
- Трасант (експортер)** (італ. trassare — виписувати вексель) — клієнт, який доручає інкасо за своєю траттою та комерційними документами банку у своїй країні; векселедавець за переказним векселем.
- Трасат (імпортер)** (нім. Trassat) — сторона, якій надають документи відповідно до інструкції; платник за переказним векселем.
- Тратта** (італ. tratta) — (див. вексель переказний).
- Тратта “на пред’явника”** — вексель, що зобов’язує трасата сплатити “за пред’явленням”. Він передбачає, що бенефіціар одержить оплату, як тільки документи буде представлено і оплачуючий (негоціуючий) банк матиме час для перевірки документів на відповідність.
- Тратта термінова** — тратта, яка підлягає оплаті на вимогу або протягом дуже короткого періоду.
- Факторинг** (англ. factor — агент, посередник) — вид фінансових послуг, які надають комерційні банки, їх дочірні фактор-фірми дрібним і середнім фірмам шляхом викупу платіжних вимог.
- Фіксинг** (англ. fix — зміцнювати, встановлювати) — процедура котирування, якою визначається та реєструється міжбанківський курс валют шляхом послідовного зіставлення попиту та пропозиції з кожної валюти.
- Форвард** (англ. forward — вперед) — валютні угоди, термін виконання яких перевищує два робочих дні (здебільшого 1–6 місяців).
- Форфейтер** — банк, який обліковує векселі в обмін на негайну оплату готівкою.
- Форфейтинг** (франц. forfait — відмова від прав) — кредитування зовнішньоторговельних операцій у формі купівлі в експортера векселів, акцептованих імпортером.
- Форфейтування** (франц. forfait — цілком, загальна сума) — форма кредитування експорту банком або фінансовою компанією шляхом купівлі ними без повернення на продавця векселів та інших боргових вимог за зовнішньоторговельними операціями.
- Хеджування** (англ. hedging — запобігання) — страхування, зниження ризику від втрат, зумовлених несприятливими для експортерів та імпортерів змінами ринкових цін на товари порівняно з контрактними цінами.

- Цедент** (лат. cedens — поступливий) — особа, яка передає своє право на вексель.
- Цесіонарій** — третя сторона, отримувач прав за векселем.
- Цесія** (лат. cessio — передання) — поступка вимоги в зобов'язанні іншій особі, передання будь-кому своїх прав на що-небудь.
- Ціни зовнішньоторговельні** — ціни, за якими здійснюються експорт національних або імпорт закордонних товарів. При формуванні цих цін (яке принципово відрізняється від визначення національних цін) найефективнішим є метод конкурентних матеріалів, заснований на зіставленні цін фірм, що виробляють і реалізують на світовому ринку аналогічні або близькі за техніко-економічними параметрами товари.
- Чек** (англ. check) — грошовий документ встановленої форми, який містить безумовне розпорядження чекодавця банку здійснити платіж зазначеної в чековій грошової суми чекотримачеві готівкою чи перерахуванням грошей на його рахунок у банку.
- Чек банківський** — чек, виписаний банком на свій банк-кореспондент.
- Чек дорожній** — стандартний грошовий документ, який виписують у місцевій або іноземній валюті й використовують у поїздках, закордонних подорожах для оплати товарів і отримання в банку готівки.
- Чек іменний** — чек, виписаний на користь певної особи, який не може бути переданий за допомогою звичайного індосаменту; передається цесією.
- Чек на пред'явника** — чек, виписаний пред'явникові, який може бути переданий іншій особі як з індосаментом, так і без нього.
- Чек ордерний** — чек, виписаний на користь певної особи чи за її наказом, який передається за допомогою індосаменту.
- Чек фірмовий** — чек, виписаний фірмою на одержувача. Переважно такі документи виписують у національній чи іноземній валюті на пред'явника і виставляють фірми на свій банк. Оплата за ним здійснюється за кошти чекодавця.
- ЧІПС** (CHIPS — Clearing House Interbank Payments System) — приватна комп'ютеризована мережа для доларових трансфертів, що діють у режимі “он лайн”.
- Ямайська валютна система** — світова валютна система, запроваджена у січні 1976 р. угодою країн — членів МВФ на конференції в Кінгстоні (Ямайка), якою було здійснено другу зміну Статуту МВФ, переглянуто статус золота і введено плаваючі валютні курси.

ТЕСТИ
з дисципліни
“ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ”

1. Перелічіть правильно види фінансових ф'ючерсів за суб'єктами:

- а) угоди хеджерів;
- б) валютні ф'ючерси;
- в) торгівля спредами;
- г) процентні ф'ючерси;
- д) угоди спекулянтів.

2. Основні учасники ф'ючерсних ринків — це:

- а) клієнт;
- б) біржа;
- в) банк;
- г) уповноважена особа;
- д) розрахункова фірма;
- е) клірингова палата.

3. Чи правильне твердження: “Гарантії розрахункової палати поширюються тільки на її членів, які є сторонами за угодою”:

- а) так;
- б) ні;
- в) не завжди.

4. Чи правильне твердження: “Не тільки члени розрахункової палати можуть проводити розрахунки через неї”:

- а) так;
- б) ні;
- в) не завжди.

5. Перелічіть правильно функції розрахункової палати:

- а) організовує діяльність пункту обміну валюти;
- б) реєструє всі угоди;
- в) проводить розрахунки;
- г) надає приміщення для проведення торгів.

6. Варіаційна маржа — це:

- а) сума, яка вноситься для підтримання відкритої позиції по ринку;

- б) різниця між курсами валют на день відкриття та закриття позиції;
- в) внесок клієнта для забезпечення контракту;
- г) отримання прибутку за рахунок зміни різниці цін між різними угодами.

7. Початкова маржа — це:

- а) сума, яка вноситься для підтримання відкритої позиції по ринку;
- б) різниця між курсами валют на день відкриття та закриття позиції;
- в) внесок клієнта для забезпечення контракту;
- г) отримання прибутку за рахунок зміни різниці цін між різними угодами.

8. Торгівля спредами — це:

- а) сума, яка вноситься для підтримання відкритої позиції по ринку;
- б) різниця між курсами валют на день відкриття та закриття позиції;
- в) внесок клієнта для забезпечення контракту;
- г) отримання прибутку за рахунок зміни різниці цін між різними угодами.

9. Компенсаційна маржа — це:

- а) маржа підтримання;
- б) мінімальне значення початкової маржі;
- в) внесок клієнта для забезпечення контракту;
- г) отримання прибутку за рахунок зміни різниці цін між різними угодами.

10. Чи правильне твердження: “На ф’ючерсній біржі одночасно відбуваються торги з одного виду контрактів з одним строком поставки”:

- а) так;
- б) ні.

11. Початок торгів настає за командою:

- а) розпорядника торгів;
- б) реєстратора;
- в) посадової особи банку;
- г) посадової особи біржі.

12. Призупинення торгів і перехід до іншого строку поставок відбувається за командою:

- а) розпорядника торгів;
- б) реєстратора;
- в) посадової особи банку;
- г) посадової особи біржі;
- д) оператора табло.

13. Закінчення торгів настає за командою:

- а) розпорядника торгів;
- б) реєстратора;
- в) посадової особи банку;
- г) посадової особи біржі;
- д) оператора табло.

14. Останнім днем торгів за ф'ючерсним контрактом є:

- а) день поставки;
- б) останній торговий день біржі перед днем поставки;
- в) дата поставки валюти;
- г) дата завершення операції.

15. Перелічіть основні типи опціонів (не менше трьох).

16. Чи правильне твердження: “Право продавати певну суму валюти за фіксованим курсом у встановлену дату виконання визначає опціон “стелаж””:

- а) так;
- б) ні.

17. Ціна, за якою можна купити чи продати об'єкт опціонної угоди, – це:

- а) опціонний курс;
- б) премія;
- в) ціна страйк;
- г) ціна опціонної угоди.

18. Премія – це:

- а) ціна страйк;
- б) ціна опціонної угоди;
- в) опціонний курс;
- г) середня банківська процентна ставка.

19. Опціонний курс — це:

- а) ціна страйк;
- б) ціна опціонної угоди;
- в) середня банківська процентна ставка;
- г) валютний курс спот.

20. Перелічіть правильно фактори, що впливають на ціну опціона:

- а) опціонний курс;
- б) мінливість ринку;
- в) валютний курс спот;
- г) тривалість періоду до експірації;
- д) середня банківська валютна ставка;
- е) співвідношення попиту та пропозиції.

21. Назвіть основні стилі опціонів.

22. Опціони, які можуть бути виконані тільки в обумовлену дату наприкінці опціонного періоду, називаються...

23. Опціони, які можуть бути виконані до обумовленої дати між першою та останньою датами розрахунків, називаються...

24. Якщо поточний курс дорівнює опціонному, такий опціон називається:

- а) опціон “при грошах”;
- б) опціон “у грошах”;
- в) опціон “без грошей”.

25. Якщо поточний курс більший за опціонний, такий опціон називається:

- а) опціон “при грошах”;
- б) опціон “у грошах”;
- в) опціон “без грошей”.

26. Якщо поточний курс менший за опціонний, такий опціон називається:

- а) опціон “при грошах”;
- б) опціон “у грошах”;
- в) опціон “без грошей”.

27. Внутрішня вартість опціона — це:

- а) ціна опціона;
- б) нижня межа премії опціона;

- в) дохід від реалізації опціону;
- г) ціна чекання;
- д) різниця між поточним та опціонним курсами.

28. Зовнішня вартість опціону — це:

- а) ціна опціону;
- б) нижня межа премії опціону;
- в) дохід від реалізації опціону;
- г) ціна чекання;
- д) різниця між поточним та опціонним курсами;
- е) тимчасова вартість опціону.

29. Перелічіть стратегії проведення опціонних угод (не менше шести).

30. Предметом кореспондентських міжбанківських відносин є:

- а) ділові відносини між двома банками;
- б) співробітництво між банками;
- в) договірні відносини між банками про здійснення розрахунків;
- г) ведення рахунків в іноземній валюті.

31. Визначте критерії вибору банку-кореспондента (не менше шести).

32. Діапазон банківських кореспондентських відносин, що супроводжуються відкриттям кореспондентських рахунків, може бути:

- а) обмеженим;
- б) яким завгодно;
- в) рівним 2;
- г) дуже високим.

33. Валютні операції — це:

- а) операції між резидентами у валюті України;
- б) операції пересилання за кордон валютних цінностей;
- в) використання валютних цінностей як засобу міжнародного обігу;
- г) операції з переходом права власності на валютні цінності.

34. Валютні цінності — це:

- а) валюта України;
- б) цінні папери, виражені у валюті України;
- в) іноземна валюта;
- г) платіжні документи, виражені в монетарних металах;

- д) монетарні метали;
- е) цінні папери, виражені в іноземній валюті.

35. Монетарні метали – це:

- а) золото;
- б) ювелірні вироби;
- в) метали іридієво-платинової групи;
- г) побутові вироби із золота;
- д) золотий брухт.

36. Чи правильне твердження: “Акції, виражені в іноземній валюті, – це валютні цінності”:

- а) так;
- б) ні.

37. Чи правильне твердження: “Боргові розписки, виражені у валюті України, – це валютні цінності”?

- а) так;
- б) ні.

38. Чи правильне твердження: “Банківські документи, виражені у монетарних металах, – це платіжні документи”:

- а) так;
- б) ні.

39. Чи правильне твердження: “Депозитні сертифікати, виражені у валюті України, – це валютні цінності”:

- а) так;
- б) ні.

40. Чи правильне твердження: “Надання овердрафтів – це неторгова операція”?

- а) так;
- б) ні.

41. Випуск та обслуговування пластикових карток клієнтів – це:

- а) неторгова операція;
- б) ведення валютних рахунків;
- в) конверсійна операція;
- г) кореспондентські відносини з іноземними банками.

42. Оплата дорожніх чеків — це:

- а) неторгова операція;
- б) конверсійна операція;
- в) ведення валютних рахунків;
- г) кореспондентські відносини з іноземними банками.

43. До операцій із залучення та розміщення валютних коштів належать:

- а) операції з цінними паперами;
- б) кредитні операції;
- в) депозитні операції;
- г) конверсійні операції;
- д) неторгові операції;
- е) міжнародні розрахунки;
- э) операції з монетарними металами.

44. Чи правильне твердження: “Надання та одержання резидентами кредитів в іноземній валюті потребує індивідуальної ліцензії НБУ на проведення валютних операцій”:

- а) так;
- б) ні;
- в) не завжди.

45. Чи правильне твердження: “Для відкриття кореспондентських рахунків уповноваженими банками потрібна індивідуальна ліцензія НБУ на проведення валютних операцій”:

- а) так;
- б) ні;
- в) не завжди.

46. Чи правильне твердження: “Вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей потребує генеральної ліцензії НБУ на проведення валютних операцій”:

- а) так;
- б) ні;
- в) не завжди.

47. Чи правильне твердження: “Використання іноземної валюти на території України як засобу застави потребує генеральної ліцензії НБУ на проведення валютних операцій”:

- а) так;

- б) ні;
- в) не завжди.

48. Дайте визначення конверсійної операції.

49. Дайте визначення угоди з негайною поставкою.

50. Дайте визначення угоди today.

51. Дайте визначення угоди tomorrow.

52. Дайте визначення угоди spot.

53. Дата валютування – це:

- а) дата поставки коштів на рахунок контрагента;
- б) дата укладання угоди;
- в) фіксація курсу національної одиниці в іноземній валюті на даний момент.

54. Пряме котирування – це:

- а) вартість одиниці іноземної валюти, що виражається в національній валюті;
- б) вартість одиниці національної валюти, що виражається в певній кількості іноземної валюти;
- в) курс, згідно з яким банк продає валюту.

55. Зворотне котирування – це:

- а) вартість одиниці національної валюти, що виражається в іноземній валюті;
- б) курс, згідно з яким банк-резидент купує іноземну валюту за національну;
- в) обмінний курс продажу чи купівлі, що використовується у валютних операціях.

56. Повне котирування – це:

- а) курс продавця та покупця, згідно з яким банк купує або продає іноземну валюту за національну;
- б) курс, згідно з яким банк-резидент купує іноземну валюту за національну;
- в) курс, згідно з яким банк продає валюту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Закон України “Про банки та банківську діяльність” від 07.12.2000.
2. Закон України “Про Національний банк України”.
3. Декрет КМУ від 19.03.93 “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”.
4. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 05.04.01.
5. Закон України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті”.
6. Інструкція НБУ “Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті” № 127: Затв. постановою Правління НБУ від 18.12.98.
7. *Банковско-фінансово-правовий* словарь-справочник. — К.: А.С.К., 1998.
8. *Міжнародні розрахунки та валютні операції* / За ред. М. І. Савлука. — К., 2002.
9. *Лисенков Ю. М., Педь И. В.* Расчеты во внешней торговле. — К., 2003.
10. *Боринець С. В.* Міжнародні валютно-кредитні відносини. — К., 2000.
11. *Международные валютно-кредитные и финансовые отношения* / Под ред. Л. Н. Красавиной. — М., 2000. — 569 с.
12. *Михайлов Д. М.* Международные расчеты и гарантии. — М.: ФБК-Пресс, 1998.
13. *Міжнародні валютно-кредитні відносини* / За ред. А. С. Філіпенко. — К., 1997.
14. *Мілай А. О.* Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції — К.: МАУП, 2007. — 478 с.
15. *Основы международных валютно-финансовых и кредитных отношений.* — М.: ИНФРА-М, 1998. — 432 с.
16. *Максимо Енг.* Международные финансы. — М., 1999.
17. *Пебро М.* Международные экономические, валютные и финансовые отношения: Пер. с фр. — М., 1994. — 496 с.
18. *Носкова М. Я.* Международные валютно-кредитные отношения. — М., 1995. — 208 с.
19. *Хэррис Дж. Мэнвилл* Международные финансы. — М., 1996. — 292 с.

Додаткова

1. *Алмазов О. П., Дубоносов Л. А.* Золото и валюта: прошлое и настоящее. — М., 1988. — 182 с.
2. *Ачкасов А. И.* Типы валютных операций и другие виды сделок на международных денежных рынках. — М., 1994. — 63 с.
3. *Валютно-кредитные операции и расчеты по внешнеторговым контрактам: Справ.-метод. изд. / В. А. Будько.* — СПб., 1995. — 176 с.
4. *Буренкин А. Н.* Фьючерсные, форвардные и опционные рынки. — М., 1995. — 240 с.
5. *Вейсвеллер Руди.* Арбитраж. Возможности и техника операций на финансовых и товарных рынках. — М., 1994. — 204 с.
6. *Котелкин С. В., Тумарова Т. Г.* Основы международных валютно-финансовых и кредитных отношений. — СПб., 1997
7. *Практикум по биржевым играм и финансовой деятельности западных банков / Ред. А. А. Кузнецова и др.* — М., 1994. — 224 с.
8. *Смирнов А. Л.* Международный кредит. Основные виды и условия. — М., 1993. — 80 с.
9. *Суворов С. Г.* Азбука валютного дилинга. — СПб., 1998.
10. *Финансовые фьючерсы / Сост. М. В. Кузнецов, Э. И. Малиничева.* — М., 1993. — 193 с.
11. *Цимайло А. В.* Платежный баланс и валютный курс. (В теории и практике ведущих стран Запада). — М., 1992. — 192 с.
12. *Шмырева И. Н. и др.* Международные валютно-кредитные отношения. — СПб.: Питер, 2002.
13. *Управління валютними ризиками.* — К., 1998.
14. *Юшенко В. А., Міщенко В. І.* Валютне регулювання. — К., 1999.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план дисципліни “Міжнародні розрахунки і валютні операції”	4
План семінарських і практичних занять.....	6
Вказівки до виконання контрольних робіт.....	8
Тематика рефератів.....	9
Питання для самоконтролю	10
Теоретичний матеріал для самостійного вивчення.....	13
Короткий термінологічний словник.....	36
Тести з дисципліни “Валютні операції”	54
Список література	62

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *Л. В. Логвиненко*
Комп’ютерне верстання *К. П. Махія*

МАУП

Зам. № ВКЦ-3673

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП